

מדשן ביתך

גליון
מס' 486

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

נח
תשפ"ה

מדוע לדרוש לגנאי כשאפשר לדרוש לשבח, ובפרט שהתורה עצמה מעידה עליו "איש תמים" ו"צדיק". ועוד קשה, הרי ישנו כלל יפתח בדורו כשמואל בדורו, כלומר, כל צדיק נמדד לפי הדור שלו. א"כ מה יש להשוות בין צדיק לצדיק.

מפרשים המפרשים, כאשר התורה עוסקת בדמויות חיוביות או שליליות, היא לא באה ח"ו לספר סיפורים, אין בתורה את המושג הכפירני "סיפורי המקרא", אלא הכל הדרכות והוראות והליכות איך לנהוג. נח ואברהם נשלחו להשיב את העם בתשובה, אבל כל אחד ואחד פעל בצורה שונה. נח התרה ואיים על דורו שעוד מעט יהיה מבול והעולם ייחרב, ומנגד אברהם פתח 'בית הכנסת אורחים', ורק אחרי שסעדו ליבם הוכיח להם שיש בורא לעולם. ובמבחן התוצאה, נח לא הצליח להשיב ולו אדם אחד בתשובה, אבל אברהם ושרה השיבו המונים לבורא עולם. ולכן כשחז"ל בוחנים ממרחק גדול את צורת ההנהגה של נח כהוראה לדורות, יוצא שמצד אחד יש לשבח את "ההנהגה" האישית שלו כלפי עצמו, כשהוא ניצב מול עולם מושחת שאין כמוהו, ומצד שני לא הצליח להשפיע על העם, במשך מאה ועשרים שנה אף אחד לא השתכנע לעזוב ולשנות מעלליו.

ולכן אלו שדורשים לגנאי משווים לאברהם אבינו, דווקא בתור הדרכה איך לפעול לקרב אנשים. אברהם אבינו התעסק בנתינה, נתן לזולת ללא גבול, באהבה ואכפתיות שלא היתה כמותה בעולם - לא היה צריך כרטיס כניסה לאהלו של אברהם, כל אדם כמות שהוא עם עבודת האלילים שלו נכנס לאהלו באמצע המדבר. ואין פלא שאחרי שאכל ושבע, נמשך אחרי דרכו. ודבר זה בא להורות לנו ללמוד כדרך חיים מה היא הצלחתו של אברהם לקרב רחוקים - להידבק בהנהגת החסד והנתינה של אברהם אבינו כדרך לקרב רחוקים וקרובים.

הגישה השניה אינה מחפשת את חסרונותיו של נח, או משווה בינו לבין אברהם, אלא מלמדת אותנו להפריד בין נח האיש הצדיק והתמים, לנח - הדרך וההנהגה, ונח לעצמו מול בני דורו הרי הוא צדיק תמים.

"נח איש צדיק תמים היה בדרתיו" (י - ט)

יש שדורשים אותו לגנאי, אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. [רש"י]

שואל רבי נחומקה מהורודנא, מה ההבדל בין אברהם לנח? מדוע אברהם שהיה מכניס אורחים עמד בתפילה על אנשי סדום הרעים והחטאים, שצרות עינם לאורחים היתה הניגוד התהומי לדרכו כגדול מכניס האורחים, ובכל זאת התפלל והתחנן "אולי ימצאון", ואילו נח לא התפלל וגם לא פעל לקרבתם, גם לא נטע אשל ולא קרא בשם ה', מדוע?

"אלה תולדת נח" (י - ט)

בדרתיו, יש מרבתינו דורשים אותו לשבח, כ"ש שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. [רש"י]

רבי חיים קניבסקי מביא בשם החזו"א, ששתי השיטות שהובאו ברש"י לא נחלקו על דרגתו של נח, אלא שתי הדעות סוברות שנח בדורו של אברהם לא היה נחשב, כמו כן שתי הדעות מסכימות שבדור שלו הוא היה גדול מאוד, אלא שנחלקו האם להסתכל על מצבו הנוכחי, או שההסתכלות היא ביחס למה שיכל להיות, - משל למה הדבר דומה, לשתיל עץ שיכול להגיע לגובה של ארבעה מטרים ונטעו אותו באדמת סיד, והעץ שרד בתנאים קשים אלו וגדל לגובה של שני מטרים, ודאי שדבר זה גורר התפעלות, בתוך סיד וזכה גובה!?! אבל אם נביט על מה שיכל העץ להגיע אין להתפעל כלל, שהרי במקום אחר, עץ כזה היה גדל ומגיע לגובה כפול, וזוהי סברת הדורשים לגנאי כי לעומת הדור של אברהם אבינו לא נחשב, הדורשים לשבח עונים לעומתם, אמנם נכון נח לא הגיע למדרגה גבוהה, אבל נח לא נמצא במקום ההוא ואפילו בדור שכזה הוא צדיק.

והיינו, שאין כאן מחלוקת על נח עצמו, אלא השאלה למה התורה התכוונה כשכתבה לדורותיו, האם להסתכל עליו כמו שהוא עכשיו שהוא גדול מאוד אפילו שבדורו של אברהם לא היה כלום, או שהתורה התכוונה, שאמנם בדור זה נחשב הוא לגדול אך אין להתפעל מזה ביחס לדורו של אברהם.

"אלה תולדת נח" (י - ט)

יש מרבתינו דורשים אותו לשבח ויש שדורשים אותו לגנאי. [רש"י] שואל ה"שם משמואל", איך אפשר לומר על נח שהוא כלום? מי הוא זה שהרהיב לומר את זה על נח, אחרי שהתורה מעידה עליו איש צדיק תמים? ומתריץ: נח עצמו ברוב ענותנותו היה דורש על עצמו לגנאי. וזה מה שהוא אמר, אם הייתי בדורו של אברהם, לא הייתי נחשב לכלום. וזה מדויק מאוד, שלא נכתב בגנאי "ויש מרבתינו" והכוונה בזה לנח עצמו, אלא רק בשבח כתוב "ויש מרבתינו".

רבי מאיר מפרמישלאן אומר: רש"י בדבריו "ויש דורשין אותו לגנאי", מלמד אותנו שאין עצה ואין תבונה כנגד בעלי לשון הרע, אפילו צדיק תמים אינו ניצל מהם, שהרי התורה מעידה על נח איש צדיק תמים היה ואעפ"כ היו כאלה שדרשו לגנאי.

"אלה תולדת נח" (י - ט)

ויש שדורשים אותו לגנאי. [רש"י]

בנו של רבי חיים וואלוז'נר כותב בהקדמה ל"נפש החיים", "והיה רגיל להוכיח אותי על שראה שאינני משתתף בצערא דאחרוני, וזה היה דרכו אלי תמיד, שזה כל האדם לא נברא לעצמו רק להועיל לאחרני ככל אשר ימצא בכוחו לעשות.

"צדיק" תמים" (י - ט)

נח מוזכר כאן בשני תארים. א: צדיק. ב: תמים. אבל כשהקב"ה מצווה על נח להיכנס לתיבה, הוא משתמש רק בתואר אחד, "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה". ורש"י כבר עמד על זה ואומר, מכאן שאין אומרים אלא מקצת שבחו של אדם בפניו. ובכל זאת עדיין יש לבאר למה נבחר דווקא התואר צדיק, עוד שואל החיד"א בספרו "פני דוד" מדוע כתוב "בדורותיו" בלשון רבים ובציווי להיכנס לתיבה כתוב "בדור הזה" בלשון יחיד.

מביא החיד"א, שה"בית יוסף" ענה על קושיות אלו. נח חי בשתי דורות של אנשים חוטאים, דור המבול ודור הפלגה. ושניהם היו שונים במהותם, דור המבול היה דור פרוץ בעריות ובגזל - נח עמד בפרץ, צדיק נקרא מי שזוכה לשמור על אות ברית קודש. ולכן גם יוסף נקרא בשם יוסף הצדיק - שפטפט ביצרו, התגבר על היצר ועמד בניסיון. הדור המאוחר שבו חי נח היה דור הפלגה, שהרים את נס המרד בקב"ה, וזה היה דור של כפירה ועבודה זרה וגם כנגדם עמד נח והיה ל"איש תמים". תמים הוא מי שנשמר מעבודה זרה כמו שמצאנו בפסוקים דלהלן [דברים י"ח - י"ג]. "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים" והפסוק מסיים "תמים תהיה עם ה' אלהיך" - יוצא שתמים הוא ההיפך מעובד עבודה זרה. כשהקב"ה ציווה לנח שיבוא כדי להיכנס אל התיבה, אמר לו "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה", כי דור הפלגה עדיין לא נברא, ובדור זה שפגם בקדושה - בגילוי עריות, נח היה צדיק, צדיק בלבד ולא תמים, שאז בני אדם באותו דור לא היו כופרים. ואילו בפסוק שנאמר בתחילת פרשת נח, בא לספר את מידותיו של נח במשך כל ימי חייו, לכן כתוב "צדיק תמים בדרתיו", שבשני דורות אלו שפשעו התגלתה גם מידת צדקותו וגם במידת תמימותו.

רבי מאיר שמחה מדווינסק בספרו "משך חכמה" מסביר בדרך אחרת, הגמ' בעז" [ז] דורשת את הפסוק "צדיק תמים" תמים בדרכיו: צדיק במעשיו - רש"י מפרש שם כי נח היה תמים בדרכיו בכך שהיה ענוותן ושפל רוח, צדיק במעשיו ללא חמס וגזל. וא"כ תמים שנאמר בנח מלמד על מידת הענווה שנח הצטיין בה, וצדיק מלמד על ניקיון כפיו מגזל וגילוי עריות.

כשהקב"ה ציווה על נח להיכנס לתיבה, הצדקות היתה עיקר מעלתו, אבל ענוותנותו של נח לא נחשבה באותה שעה שבין כך ובין כך לא היה חשוב לכולם בעיני דורו. לכן הקב"ה אומר לו כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, כי באותו דור מעלתו היתה רק בצדקותו, אבל הפסוק הראשון מכתיר את כל מעלותיו של נח, גם באלו שהצטיין אחרי המבול כשהיה לבד ופרנס את כל העולם ובכל זאת לא התגאה ואז נחשבה ענוותנותו לענווה ולכן כתוב כאן צדיק תמים היה בדורותיו, צדיק בדור המבול ותמים בדורות שלאחר המבול.

ומתריץ, נח צדיק בן צדיק נכדו של מתושלח הצדיק, עבד את ה' בדרכי אבותיו ולא שם ליבו לדורו שהתדרדר להשחיתה, משא"כ אברהם שבעצמו הכיר את בוראו, ולבד יצא מאלילי בית אביו אל עבודת ה', לכן הטיב להכיר את בני דורו ומצבם, וניסה להטותם אל דרך המלך, עשה נפשות בחן והתפלל על בני סדום.

"נח איש צדיק" (י - ט)

ה"משך חכמה" עמד על דקדוק נפלא. בתחילת הפרשה נקרא נח "איש צדיק תמים", ובסוף הפרשה הוא יורד לדרגת "איש האדמה". לעומת זאת כשמושה רבינו ברח ממצרים למדין ועזר לבנות יתרו, הן אומרות עליו "איש מצרי הצילנו מיד הרועים". ואילו בסוף חומש דברים כתוב "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים".

מסביר ה"משך חכמה", משה רבנו ונח מסמלים שתי גישות שונות בעבודת ה', האחת עבודה עצמית של אדם צדיק שיושב בפניתו והוגה בתורה יומם ולילה, והשנייה - משה רבינו שביחד עם לימוד התורה דואג להתנדב למען כלל ישראל, וכלשונו "ויש מי שעוסק בצרכי ציבור ומבטל עצמו בשביל הכלל ומפקיר נפשו עבורם". לכאורה, מי שדוגל בגישה הראשונה, הוא זה שיעלה להיות מלאך אלקים והשני יפסיד מחמת הטרדות שלקח על עצמו. אך הפסוקים מוכיחים ההיפך. אנו רואים את נח שלא הוכיח את בני דורו אלא ישב בפניו והתעלה לבד, הוא התחיל כאיש צדיק, ולבסוף הפך לאיש אדמה. ואילו משה רבנו, שחלק מעבודת ה' שלו היתה לצאת החוצה ולראות בסבל אחיו, נאמר עליו "איש האלקים".

וכבר קדם ברעיון זה האלשיך הקדוש שתמה מדוע אברהם אבינו נחשב אבי האומה ועליו נאמר "אבינו", ואילו על נח לא אומרים עליו נח אבינו, ואינו נחשב לאבי האומה. ואומות העולם לבדן נקראות בני נח, והתשובה לכך היא כי נח היה צדיק תמים, והוא רק עבד את הקב"ה ולא התעסק עם בני עמו. הוא נצטווה לבנות תיבה, ובנה קרש אחרי קרש, מסמר אחרי מסמר מאה ועשרים שנה לקח לו לבנות ולא עלה בדעתו אולי אפשר עוד לבטל את הגזירה ולהציל את העולם מכליה. שונה היה אברהם אבינו, "אברהם מגייר את האנשים ושרה את הנשים". אברהם לימד מידות, מוסר ודעת ה', וכשהקב"ה רוצה להפוך את סדום, הוא "קורע שחקים" ומתאמץ להציל את הרשעים הללו. לכן אנו מתייחסים אחרי אברהם ולא אחרי נח.

הרבי מקוצק דימה את מעשיו של נח לאדם ששוהה בבית והבית קר, עומדות בפניו שתי אפשרויות, אפשרות ראשונה לחמם את הבית, אפשרות שניה להתלבש בפרווה ובבגדים חמים. ההבדל הוא בזה, שבדרך הראשונה חם בכל הבית ולכל הדיירים. בדרך השניה חם רק ללובש הפרווה, והאחרים מוסיפים לקפוא מקור, מוסיף הרבי מקוצק, יש ביטוי באידיש: צדיק בפעלץ [צדיק בפרווה], יש צדיק שמשפיע על הסביבה, אך יש צדיק שמסתגר בד' אמותיו ומחמם את עצמו והוא הצדיק בפעלץ שאינו תורם לסביבתו. נח חימם את עצמו, ושמר על עצמו מכל משמר לא ללמוד ממעשיהם של בני דורו, אבל אברהם אבינו חימם את כל סביבתו, כך שהרבה מבני דורו למדו ממעשיו והאמינו בהקב"ה.

בממון, שבזה זוכה האדם לעורר על עצמו רחמי שמים לזכות לבנים במידה כנגד מידה.

"ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת" (י - י)

הקשה הרבי **מקצק**, מדוע לא כתבה התורה את חם אחרון כפי גילו, שהיה קטן מכולם? ותירץ, שם ויפת הכניסו את חם בחברתם אולי יוכלו לתקנו, ויהא מושפע מחברתם ולכן שמו נכנס בין שמותיהם, אך למעשה, היה ללא הועיל - חם נשאר חם אפילו כשהיה שרוי בין צדיקים.

"ותשחת הארץ לפני האלוקים ותמלא הארץ חמס" (י - יא)

יש להבין את לשון הפסוק 'ותשחת הארץ', הלא בני האדם הם אלו שהשחיתו ולא הארץ וא"כ מדוע כתבה התורה 'תשחת הארץ'. מבאר רבי שלמה קלוגר, במעשה בראשית כתוב 'ויאמר אלוקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו', ופירש רש"י 'עץ פרי שיהיה טעם העץ כטעם הפרי, והארץ לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי' ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עוונתו נפקדה גם הארץ על עוונתו.

יוצא א"כ, שאילו שמעה הארץ בקול ה' בעת הבריאה והיתה מוציאה 'עץ פרי עושה פרי' - והיה אוכל בשפע, לא היו בני אדם מגיעים לחמס וגזל, ורק על ידי שהארץ שינתה מרצון ה' והוציאה 'עץ עושה פרי' - והאוכל נהיה בצמצום, שביד אחד ישנו וביד השני איננו, לכן באים בני אדם לידי גזל וחמס שיגיע גם לידם האוכל המבוקש.

וזה שאמר הכתוב 'ותשחת הארץ לפני האלוקים' שהארץ השחיתה דרכה לפני ה' בעת מעשה בראשית שלא הוציאה 'עץ פרי עושה פרי' אלא 'עץ עושה פרי', והאוכל הוא בצמצום בידי בני אדם, לכן 'ותמלא הארץ חמס' - בא האדם לידי חמס וגזל.

"ותשחת הארץ לפני האלוקים ותמלא הארץ חמס" (י - יא)

התורה מדגישה שרק הקב"ה ראה שהארץ נשחתה, ולמה רק הוא ראה? אומר רבי יחזקאל אברמסקי, כי השחיתות נהפכה שם לנורמה, ואדרבה, מי שלא היה מושחת היה נחשב לתימהוני. וממילא, "וירא אלוקים את הארץ", ומדוע? "כי השחית כל בשר וכו'", וכשדבר כזה קורה, אין שום תקנה - אלא "קץ כל בשר בא לפני" - אומה שהדרך הקלוקלת היא נורמה, אין תקנה שיחזרו בתשובה - האפשרות היחידה היא "שבירתו-טהרתו".

האדמו"ר מאזורוב מבאר, חטאם של דור המבול היה שעשו עבירה לשם עבירה, שהרי חטאם היה שגזלו פחות משווה פרוטה, וכי איזו הנאה יש בזה? אלא כוונתם היתה לשם עבירה, וביותר עשו באופן שלא תהיה אפשרות להוכיח אותם, כי למענתם הם מתנהגים בסדר וגנבו רק פחות משווה פרוטה. ובדבר שאי אפשר להוכיח, הסכנה היא גדולה. וזה הפירוש "ותשחת הארץ לפני האלוקים" - כי רק הקב"ה היודע מחשבות, הוא יודע מחשבתם הפסולה, הבנויה על יסוד ושורש רע. ודווקא בנקודה זו של גזל פחות משווה פרוטה, פה טמון שורש השחיתות. (וע"ע מש"כ על פסוק י"ג קץ כל בשר בא לפני)

ה"חווה מלובלין" היה אומר שתמימות זוהי מדרגה יותר גבוהה מגדלות, והראיה שאם יש לפניו שתי חלות, אחת גדולה אך פרוסה והשנייה קטנה ושלימה, מברכים על השלימה. רואים שלתמימות יש ערך וחשיבות יותר מגדלות.

"נח איש צדיק תמים היה בדרתיו" (י - ט)

לכאורה המילה "איש" מיותרת, שהרי בוודאי הגיע לכלל איש בהיותו בן חמש מאות שנה. אלא מבאר רבי משה פיינשטיין, מוכח מכאן שהתורה רמזה שאין הביטוי "צדיק תמים" שייך אלא על איש שעניו בראשו - שדעת וחכמה הן תנאי ראשון לצדקות.

ועיי' ב"אבן עזרא" עה"פ "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים" [שמות י"ח - כ"א], מדייק ה"אבן עזרא", יתרו אמר "יראי אלוקים" - שאין להם יראה מאדם רק מהקב"ה לבדו וע"ז הוסיף משה רבנו (דברים א' - י"ג) "חכמים ונבונים", והפשט בזה כי ירא שמים יכול להיות רק מי שהוא חכם. וידוע שרבי ישראל סלנטר היה אומר המצווה הראשונה בתורה היא "אל תהי סכל".

"בדרתיו" (י - ט)

כתוב "בדרתיו" ולא כתוב בדורו. אומר ה"אבן עזרא", משום שנח חי בתקופתם של כמה דורות, לפי החשבון יוצא שאברהם אבינו שהיה דור אחד עשר לנח היה בן חמישים ושמונה כשנח נפטר.

דורשי רשומות המליצו, "דורותיו" בגימטריה שיש מאות שלושים ושתיים, "דור המבול ודור ההפלה" בגימטריה שיש מאות שלושים ושתיים.

"אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלוקים התהלך נח" (י - ט)

(ט)

ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים, מעשים טובים. [רש"י]

האדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק ביאר, שעיקר הכוונה בפסוק היא להורות שעיקר ייחוסם של צדיקים הוא תולדותיהם - שהם המעשים הטובים שהם עצמם עושים למען הזולת. מעשיהם הטובים של אבותיהם לא מהווים סיבה מספקת לקרוא לאדם בשם צדיק, רק מה שהוא עצמו עושה למען אחרים..

"את האלוקים התהלך נח ויולד נח שלושה בנים" (י - ט)

בספורנו פירש בכוונת הפסוק, "את האלוקים התהלך נח" - שהלך בדרכי השי"ת והחזיר את בני דורו למוטב והוכיחם, (וכמו שאמרו חז"ל שבני דורו של נח שאלוהו על בניית התיבה והוא היה אומר להם שעתיד הקב"ה להביא מבול לעולם - ואולי ישובו), ולכן זכה שנתקיים בו "ויולד נח שלושה בנים", כי מאז שהתחיל להוכיח את בני דורו, זכה לבנים.

למד מכאן רבי משה שטרנבוך שבזכות קיום מצוות תוכחה והחזרת רחוקים למוטב, זוכים לבנים. וביאור הדבר, שכיון שמחזיר בנים טועים לאביהם שבשמים, נוהג עמו הקב"ה במידה כנגד מדה ונותן לו בנים - כשם שהוא נתן כביכול בנים לקב"ה. וזהו סגולה נפלאה לחשוכי בנים ה", להוכיח את הרחוקים ולהחזירם למוטב, וכן לסייע בפעולות לקירוב רחוקים בגוף או

ותירץ בשם חכם אחד, מי שהוא בעצמו מושחת ומקולקל, אינו רואה כלל את ההשחתה הניצבת לפניו, משום שליבו נאטם מלהרגיש את רוע ההשחתה, רק מי שבעצמו נקי לגמרי ושלם בתכלית, הוא רואה ומרגיש את רוע ההשחתה אשר לפניו. וזה שאמר הכתוב שהארץ נשחתה לפני האלקים, אבל אף אחד מהדור לא ראה ולא הרגיש זאת, משום שהדור כולו היה מושחת ומקולקל ורק אלקים לבדו ראה את הארץ והנה נשחתה, ומדוע, "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ".

"כי השחית כל בשר" (י' - י"א)

רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימון אמר, הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול, הכלב היה הולך אצל הזאב והתרנגול היה מהלך אצל הטווס, הדא הוא דכתיב (בראשית ו' - ז') "כי השחית כל בשר", השחית כל אדם אין כתיב, אלא כי השחית כל בשר. [בר"כ"ח"ח]

מבואר במדרש שאף בהמה וחיה ועוף השחיתו דרכם. לכאורה איך נעשו הבהמות מושחתות, בשלמא בני האדם לומדים האחד מחבירו, אך היאך הבהמות למדו את ההשחתה מבני האדם? בספר "פנינים משולחן גבוה" הביא בשם רבי חיים סגלוביץ מו"צ בוילנא, שחטאות האדם הם בדיוק כמו מחלות מדבקות, מעכירות את האויר ומרעילות אותו בחיידקי החטא. ההשחתה של האדם היתה כל כך חמורה, שגם כל החי בבריאה נשם אויר נגוע ונדבק במחלה, והשחית אף הוא דרכו על הארץ.

"כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" (י' - י"א)

לשון ערווה. [רש"י]

כל מחבר כותב בספרו הקדמה. אומרים בשם המגיד מקוויניץ, כאן כביכול הקב"ה כתב הקדמה, שלושת הסיפורים של התורה על קין והבל, על דור המבול ועל דור הפלגה, הם סיפורים על שלוש המידות המגוננות שמוציאות את האדם מהעולם, הקנאה, התאוה והכבוד, - רצח קין היה על רקע של קנאה, שהקב"ה קיבל את מנחתו של הבל, ואל קין ואל מנחתו לא שעה. דור המבול תאוה, "כי השחית כל בשר את דרכו", דור הפלגה - כבוד "ונעשה לנו שם". והתורה כתבה זאת כהקדמה שמידות אלו האדם צריך לשרשן מקרבו לפני שהוא ניגש ללמוד את התורה ולקיימה.

"ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס" (י' - י"א)

מתי זה קץ כל בשר? אומר ה"בלי יקר", יום המיתה. הקב"ה אמר לנח, יום המיתה בא לפני לבכות, הוא טוען שלא זוכרים אותו. שאל הקב"ה את יום המיתה מהיכן אתה יודע זאת? ענה לו, "כי מלאה הארץ חמס", אם היו זוכרים אותי, האם הארץ היתה מלאה חמס?

רבי שלמה קלוגר מבאר את הפסוק כך: הקב"ה ציווה את עם ישראל "אל תצר את מואב" בגלל שאמורה לצאת מהם רות המואביה. היינו שהקב"ה לא הורג מישהו אם אמור לצאת מישהו חיובי ממנו. וזה מה שכתוב כאן "קץ כל בשר בא לפני", היינו שהקץ שהוא הסוף שלהם בא לפני, וראיתי "כי מלאה

ויש מפרשים [ע"י משה נפתלי, דרוש מ"ב, ועוד], שכל ההשחתות שעשו היו בשם ה', והיא הגרועה שבהשחתות, אדם שעושה עוול ורשע וכסבור שצדיק הוא. וכן היה ה"בית אברהם" מסלונים זצ"ל מפרש בדרך צחות בפסוק "טוב ה' לכל" [תהילים קמ"ה - ט'], שהשימוש שעושות הבריות בשם ה', הוא טוב ונח לכל מטרה. תמיד אפשר להתעטף באיציטלא של מצוה וילשם שמים, ובכך להתיר חלילה כל אשר תאוה נפשו לעשות, וזוה לכסות מעשיו הנובעים מחמת קנאה, תאוה וכבוד.

ה"אבני נזר" [אבני נזר חו"מ סימן ל"ה] מביא ששמע מה"חידושי הרי"ם" לבאר מה הקשר בין דור המבול למי שאינו עומד בדיבורו, כי דור המבול לא היה להם תורה ואף על פי כן נענשו, וזאת משום שעשו דברים שהשכל מחייב לא לעשותם, שהם מעשים מתועבים. על כן אף אדם שהבטיח לעשות דבר מסוים, מן הדין יכול לחזור, הדבר מובן מעצמו מצד השכל הישר, שהוא עוולה" ולכן מי שפרע.....

"ותמלא הארץ חמס" (י' - י"א)

הגמ' בעירובין [דף ס"ב]. אומרת "אמר רבי יוחנן בן נח נהרג על גזילה של פחות משווה פרוטה". מסביר רש"י מה ההבדל בין ישראל לבן נח, שישראל מוחל על פחות משווה פרוטה וכן נח אינו מוחל, ואע"פ שלכתחילה גם אצל ישראל אסור לגזול פחות משווה פרוטה משום שלכתחילה גם ישראל מקפיד, אבל בדיעבד הוא מוחל משא"כ בבן נח.

אומר הסבא מסלבודקא, בואו ראו כמה קטן ומצומצם הוא הגבול בין ישראל לבן נח. ניסיון קל ורופף של מחילה כלשהו. ויתור על הנאה גשמית, מעלה ומרוממת את האדם ממעמד של בן נח לרמה של בן ישראל. ואותו הדבר גם בתוך קהל ישראל, מאמץ מוסרי אחד מעלה את אדם מישראל על שאר אנשי סביבתו, כהבדל ישראל מבן נח. עד כמה חייב האדם מישראל להתאמץ לשפר את מעשיו, אחרי שמאמץ ויתור על פחות משווה פרוטה מעמידו במדרגה גבוהה יותר.

"ותמלא הארץ חמס" (י' - י"א)

ההבדל בין גזל לחמס, שהגזל נוטל בזרוע ואינו משלם, לעומתו, החומס נוטל בזרוע ומשלם (בר"ד ל"א - ה"א). נמצא א"כ שדור המבול היו 'צדיקים' שהיו משלמים על גזילותיהם. שואל המהר"ל, היתכן שכאלו צדיקים היו שאם גזלו טרחו לשלם? ומבאר, ודאי שלא! אלא אם אחד גזל מרעהו, בהזדמנות הקרובה גזל רעהו ממנו, וזה היה התשלום, אלא שבחשבון הכללי יצא שכל אחד גזל ושיולם...

"ותשחת הארץ לפני האלקים וגו' וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה" (י' - י"א)

רבי צבי פסח פרנק זצ"ל רבה של ירושלים בספרו "הר צבי" הקשה, למה נכפלה השחתת הארץ בשני פסוקים אלו, אחרי שכבר נאמר "ותשחת הארץ וגו'", מה מוסיף במה שנאמר "וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה"?

הארץ חמוס מפניהם", ואין מהם מושהו טוב שאמור לבוא, לכן הנני משחיתם את הארץ.

"קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמוס מפניהם" (י' - י"ג)

יש להבין כוונת הפסוק במילים "בא לפני". עוד יש להבין מדוע כותבת התורה כי הארץ מלאה 'חמוס', מדוע התורה לא כותבת שהארץ מלאה 'גזל'. מבאר הרבי ר' העשיל מקראק: ישנם שני הבדלים בין גזל לחמוס, ? א. הגמ' בב"ק (ס"ב.) אומרת, חמוסן יהיב דמי (החמוסן מכריח את האדם לתת לו את החפץ אבל משאיר כסף). גזלן לא יהיב דמי, (הגזלן לוקח וגוזל, ולא משאיר כסף). ב. כתוב במדרש (בר"ר ל"א - ה) חמוסן חומס בפחות משווה פרוטה, גזלן גזול ביותר משווה פרוטה.

והנה הבאנו לעיל את דברי הירושלמי [ב"מ פ"ד ה"ב], שהחטא של דור המבול היה, שאחד היה מביא משא של תורמוסין, וכל אחד לקח רק תורמוס אחד שהוא פחות משווה פרוטה שאינו יוצא בדיינין - כי ב"ד לא דנים על פחות משווה פרוטה.

ולפי"ז מיושבים הדברים, דור המבול היו גזלנים מתוחכמים, גזלו פחות משווה פרוטה, ונקראים 'חמוסנים', ואינו יוצא בדיינים (אי אפשר לתבוע בבית דין). ולכן כתוב בפסוק: "קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמוס", שמאחר שהם לקחו פחות משווה פרוטה הרי הם חמוסנים וא"א היה לתובעם בבית דין של מטה, ולכן דין זה הגיע לפני בית דין של מעלה, לפני הקב"ה בכבודו ובעצמו.

מוסיף ה"תורה תמימה" שלפי דברי הירושלמי מובן מאמר הגמ' [ב"מ מ"ה] "מי שפרע מדור המבול הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו", ויש להבין מה ענין מי שאינו עומד בדיבורו אצל דור המבול?

אלא שמבואר שם בגמרא שאדם שהבטיח חייב בכל מקרה לעמוד בדיבורו, משום "הן שלך צדק", אבל משום שזו רק הבטחה אי אפשר לתבוע אותו על זה בב"ד, נמצא ששני דברים אין ב"ד דנים, על גזל פחות משווה פרוטה ועל דיבור שלא קיים, והנה דור המבול גזלו דבר שאינו יוצא בדיינים ובכ"ז הקב"ה נפרע מהם, ולכן אומרים לזה שאינו עומד בדיבורו - מי שפרע מאנשי המבול, אע"פ שעבר על דבר שאינו יוצא בדיינים, הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו שגם הוא עבר רק על דבר שאינו יוצא בדיינים.

"קץ כל בשר בא לפני" (י' - י"ג)

כל מקום שאתה מוצא זנות ועבודה זרה, אנדרלמוסיה באה לעולם והורגת טובים ורעים. [רש"י]

הרב הלל קופרמן, כותב בספרו "שובי נפשי", ששאל פעם את מרן ראש הישיבה, רבי אהרן לייב שטיינמן, משמע מלשון רש"י שהאנדרלמוסיה הורגת טובים ורעים, שגם בדורו של נח היו עדיין אנשים שלא היו ראויים להימחות במבול יחד עם שאר בני דורם, ובכל זאת הם מתו עם החוטאים. אם כן מדוע דווקא נח ניצול מן הגזרה? במה היה עדיף נח על כל יתר האנשים הטובים שמתו במבול?

הרב שטיינמן השיב לו כמעט בלשון הזה: "אתם יודעים למה דווקא הוא ניצול?! כי הוא היה איש נח! חן ונח הם אותן אותיות, חז"ל הרי דרשו במדרש 'אלה תולדות נח - נח לשמים ונח לבריות'. אכן, היו עוד אנשים טובים בדורו של נח, אבל הם לא היו נוחים כמוהו!

"אתם מבינים זאת מסתמא", המשיך הרב שטיינמן לומר, "ישנם הרבה אנשים קשים שכל הזמן מנסים לעשות מריבות על כל דבר, אנשים כאלו לא זכו להינצל מן המבול... נח זכה להינצל משום שהיה נח לבריות. כפי המבואר במדרש, הוא היה נח בדבורו, במעשיו ובהילוכו..."

אדם שהוא נח לבריות זוכה למצוא חן בעיני השם! משמעות הדבר של אדם נח, הוא ההולך בתום לב. אין הוא רוטן על שום אדם, אין לו טענות ואין לו קפידות. אינו שונא ואינו שנאו, מחפש להיטיב עם הבריות ובורח בכל מאוודו ממחלוקות וקטטות. זהו נח לבריות. וכבר אמרו חז"ל [אבות ג' - י]: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו!"

בשפתו העשירה והייחודית הגדיר ה"חזון איש" את האדם הנח לבריות בלשון זה: "ומה נכבד זה האיש אשר בעבודתו המתמדת עלתה בידו לקבוע רסן על פי מדות הגסות עדין לבלום. אין כעס ואין רוגז, אין שנאה ואין איבה, אין נקימה ואין נטירה, אין שאיפה אחר כבוד ואין תאוה לשעשועי הבלים".

"כי מלאה הארץ חמוס" (י' - י"ג)

"כי מלאה הארץ חמוס" - רמוז כאן בראשי התיבות המילה חכמה. דור המבול העלו את הרשעות והרוע לדרגת חכמה - כמה שיותר תחכם - כמה שיותר חכמה להשקיע ברוע ובאיזולת - ומי שהיה גנב גדול נחשב לחכם גדול. ומצבם היה כל כך איום, שמי שראה או אמר קצת מהאמת, או מי שלא הלך בדרכם - מיד הוא הוקע והומת - מי שלא גנב נחשב לחלש ולתבוסתן. לזכה דור אין תקנה והדבר היחיד הוא לאבדם.

עוד יש להוסיף, לפנים, היה נוטריקון של חכמה חילו מפניו כל הארץ, מי שהצטיין ביראת ה' היה נחשב לחכם והעריצו אותו. ואילו כיום נוטריקון של חכמה - כי מלאה הארץ חמוס, חכם זה מי שיודע ללססם.

"כי מלאה הארץ חמוס" (י' - י"ג)

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. [רש"י]

הקשה רבי אליהו מזרחי - הרי רש"י סותר את עצמו, בפסוק "קץ כל בשר בא לפני" אומר רש"י כל מקום שאתה מוצא זנות ועבודה זרה אנדרלמוסיה באה לעולם והורגת טובים ורעים. הרי שגם בלי חטא הגזל היה המבול בא, ובפסוק זה מבואר ברש"י שלא נחתם אלא על הגזל.

ומתריץ, שבחטא הזנות נכלל גם הגזל - כי על ידי הזנות התרבו ממזרים, ובנים זרים גזלו על ידי ירושה רכוש שאינו שלהם מאנשים שלא היו הוריהם.

מסופר, תלמידים ישבו בביתו של רבי חיים מבריסק והסבו לסעודת מצוה. בטעות, אחד התלמידים משך את המפה וכל הכלים נפלו לרצפה, נבהלו התלמידים. אמר להם רבי חיים אל תחששו, תרימו את הכל ותראו ששום דבר לא נשבר. בדקו ומצאו שאכן כך. לתדהמתם אמר להם, אין פה לא נס

ולא מופת. מקובלני מרבי חיים וואלוז'נר, כי כסף הבא לאדם בניקיון כפיים, בטוח הוא מכל נזק רע. כלים אלו באו מכסף כשר לחלוטין ללא חשש גזל, ע"כ מובטחני שלא יינזקו.

"כי מלאה הארץ חמס" – (י' - י"א)

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. [רש"י]

בספר "פרחי שושנה" לרבי א. אדלר, תלמיד ה"חפץ חיים", הביא: שמעתי מה"חפץ חיים" ששאל, הרי דור המבול עברו על גילוי עריות ועבודה זרה שהן חמורות יותר מהגזל, ומדוע נחתם גזר דינם דווקא על הגזל? ומתוך, כתוב במדרש [ויק"ר ל"ג - ג], סאה מלאה עוונות, מי מקטרג בראש כולם, גזל. מדוע דווקא גזל? ומבאר, המשנה באבות [פרק ד' משנה י"א] אומרת, ר' אליעזר בן יעקב אומר, העושה מצווה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעושה עבירה אחת קונה קטגור אחד, והמלאך שנברא מן המצווה או מן העבירה הוא נברא ג"כ באותו מצב בו נעשתה הפעולה. כגון, מצוה שנעשתה בזריות, נברא על ידה מלאך זריו, והעושה מצווה בעצלתיים, נברא מפעולתו מלאך עצל. וכן בכל המצבים. פעולת הגזל בדרך כלל נעשית בחוצפה, ולכן הקטגור הנברא מן הגזל גם הוא חצוף, ויכול להיות שבסאה מלאה עוונות, על אף שיש בה קטגורים מקטרוגים שונים, בכל זאת אין אחד מהם קופץ בראש כדי לקטרג, מפני שלא נבראו במידת החוצפה, ורק המלאך החצוף שנברא מן הגזל הוא הקופץ בראש. וכך היה גם בדור המבול, שהגזל קטרג בראש כולם, ועליו נחתם גזר דינם.

עוד יש מתרצים לפי משלו של רבי ברכיה הנקדן בספרו "משלי שועלים", השלך צד דג, ורצה לבלעו. התחנן הדג לפני השלך שלא יבלענו, ותוך כדי דיבור נפלט מפי הדג, דג קטן שהוא עצמו בלע לפני כן. אמר לו השלך, כמה שקר וצביעות יש בדבריך, אתה בולע את אחיך ואני לא אכלע אותך? כך מלאכי רחמים מלמדים זכות על כל חוטא, ומבקשים להשתמש במידת הרחמים, אבל אם הוא עצמו לא נוהג ברחמים, מסתתמים טענותיהם. וזהו שאמרו לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, שאחר שגזלו ושדדו איש את חברו, אי אפשר לרחם עליהם.

ה"מגיד מדובנא" ביאר במשל לשופט שראה אדם אוכל בשר חזיר בראש חוצות, הרי יכהו מצד מידת הדין שמפעמת בו. אך אם השופט ילך ברחוב העיר ויראה בן בליעל חומס מעני מרוד את פרוסת לחמו היחידה, אין ספק שיענישהו בחומרה יתירה. אבל הבדל יש ביניהם, במקרה הראשון סיבת העונש היא בגלל מידת הדין הדורשת להעניש את החוטא שאכל מאכלות אסורות, אבל במקרה השני גם מידת הרחמים על העני המסכן דורשת להעניש את החוטא. מעתה מובן ההבדל בין גזל לשאר עבירות. כי בכל העבירות מידת הדין מקטרגת עליהם, וכנגדה מידת הרחמים מלמדת סגוריא. אבל על הגזל לא רק מידת הדין מקטרגת עליו אלא גם מידת הרחמים מתעוררת בעד הנגזל ונגד הגזלן, ותובעת למצות את הדין עמו, וכיון שאין לו סגור לכן מיד נחתם דינם על הגזל.

"כי מלאה הארץ חמס" – (י' - י"א)

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. [רש"י]

לכאורה יש שני מאמרי חז"ל שלכאורה סותרים האחד את השני. במקום אחד כתוב כי ביהמ"ק נחרב בגלל עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. ובמקום אחר כתוב שלא נחרב ביהמ"ק אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה [ב"מ ל:]: כלומר שלא ויתרו זה לזה. מסביר רבי זלמלע מוואלוז'ין, אין זו סתירה, באמת נענשו על שלושת העבירות החמורות, אבל אם הם היו וותרנים, גם הקב"ה היה נוהג איתם במידת הרחמים, לפנים משורת הדין. רק בגלל שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא נהגו במידת הרחמים זה כלפי זה, נהג בם הקב"ה מידה כנגד מידה.

"כי מלאה הארץ חמס" – (י' - י"א)

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. [רש"י]

יש לשאול מדוע דור המבול נענשו עונש כה קשה ללא שקיבלו עונש קל יותר בתחילה כמו שמצאנו לעניין נגעים, כמבואר במדרש [ויק"ר י"ז - ד] "אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה", שבתחילה באים על האדם נגעי בתים, אחר כך נגעי בגדים, ורק אם לא עשה תשובה אזי באים הנגעים על האדם עצמו. ואם כן צריך להבין מדוע כאן הענישם הקב"ה מיד בגופם ומחה אותם מעל פני האדמה?

מפרש רבי העשיל מקרקא זצ"ל, בזמן שכספו וזהבו של האדם הגיע אליו ביותר והוא שייך לו באמת, אז ראוי להענישו בממונו, ובכך מתכפרים עוונותיו. אבל בדור המבול שכל הממון שהיה בידיהם לא היה שלהם, ובא להם על ידי גזל וחמס, אין זה עונש כל כך, כי לא טרחו כל כך על כספם, ולכן הענישם הקב"ה מיד בגופם.

"הנני משחיתם את הארץ" (י' - י"א)

כח אדיר צריך היה נח כדי לבנות את התבה מאה ועשרים שנה יום יום, כל הבריות לעגו לו, וכל שנה ושנה הוא שומע עוד חירופים ועוד גידופים, ובכל זאת נשאר איתן. מנין לנח כח זה? אומר הרב שך כי הוא הכח של האמת. כאשר אדם נמצא בספק, יכולים להתנגב בליבו ספיקות, חשדות והרהורים, אבל כשנח שומע קול אלקים חיים מדבר שאומר לו "הנני משחיתם את הארץ" הוא ידע בבירור מעל כל ספק שיבוא המבול, וכאשר האמת ברורה, אין שום כח בעולם שיוכל לערער את מעשיו.

"והנני משחיתם את הארץ" (י' - י"א)

את הארץ - "עם הארץ", שאף שלושה טפחים של עומק המחרישה נימוחו וניטשטשו. [רש"י]

מדוע נימוחו אף שלושת הטפחים של עומק המחרישה. מבאר רבי אליהו דיסקין שליט"א (הופיע במוסף שב"ק י"ג) על פי מה ששינינו במשנה [פסחים ל"א]: חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו, וכמה חפישת הכלב שלשה טפחים. הרי מבואר, שבעומק של יותר משלושה טפחים, נחשב מובדל ומופרש מהאדם. ועפ"י יש לומר, שגם

במבול השחתת האדם הגיע רק עד לעומק שלושה טפחים, כשם שהדגים שבים לא מתו במבול כי קלקול מעשי האדם לא הגיע אליהם. [ויש לציין, שלפני שנים באחת הסופות שהיו בארה"ב הסערה גילחה מהאדמה עד עומק של שלשים ס"מ. ויתכן לומר כי זה שיעור של שלושה טפחים שעד שם מגיע קלקול חטאי האדם].

"קינים תעשה את התיבה" (י' - י"ד)

מדוע נח הצטווה לבנות בתבה קינים, ולא הסתפק באולם אחד גדול, מבאר בספר "וללוי אמר" שהתורה מרמזת לנו לדורות על הדרך הנכונה במצות הכנסת אורחים, שצריך להשתדל לכל אחד תהיה את הפרטיות הנצרכת. והדברים קל וחומר, ומה עבור החיות והבהמות נצטווה נח לבנות מדור נפרד לכל אחד, על אחת כמה וכמה בשעה שמכניסים אורחים שהם בני אדם, צריכים ליתן לכל אחד ואחד את הפרטיות שלו, כדי שירגיש כאילו הוא בביתו.

"וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר" (י' - י"ד)

בכופר זפת בלשון ארמי. [רש"י]

לכאורה הדברים צריכים ביאור, מפני מה כתבה התורה בלשון ארמי 'כופר' ולא כתבה בלשון העברי 'זפת'?

מתרץ בספר "וללוי אמר", אפשר לומר שהתורה נקטה לשון של כופר מפני שלמילה זו יש משמעות נוספת - כפרה, וכפרה אפשר להשיג על ידי מעשי צדקה, ככתוב [דניאל - ב"ד] 'וחטאך בצדקה פרוק'. באה התורה כאן לרמז שנח זכה לצאת מן התיבה רק בזכות מעשי הצדקה שעשה בתיבה, כמאמר המדרש [ב"ר ל"ג - ו'] 'ויזכור אלקים את נח' - מה זכירה נזכר לו? שזן ופירנס את החיות כל י"ב חודש בתיבה.

וצדקה זו עם החיות מובאת גם בילקוט [תהילים רמז תשכ"ח] שישאל אברהם אבינו את מלכי צדק, 'כיצד יצאתם מן התיבה?' אמר לו "בצדקה שעשינו שם". אמר לו "ומה צדקה עשיתם בתיבה, וכי עניינים היו שם? והלא לא היו שם אלא נח ובניו ועם מי הייתם עושין צדקה?" אמר לו "עם הבהמה והיה ועוף: לא הינו ישנים אלא נותנין היינו לפני זה ולפני זה" אותה שעה אמר אברהם "ומה אלו, אלולי שעשו צדקה עם בהמה והיה ועוף לא היו יוצאין, וכיון שעשו צדקה יצאו, אני אם אעשה בבני אדם שהם בצלמו של הקב"ה על אחת כמה וכמה".

דבר נוסף שהפסוק מלמדנו במילים 'מבית ומחוץ בכופר' הוא שצדקה חייבת להיות גם בבית וגם בחוץ. חייבים לעשות צדקה בפרהסיא, אבל גם בצנעא, בתוך ביתו ומבלי שיידעו אחרים. כמו כן חייבים לעשות צדקה וחסד עם כל הנזקקים, בין אם הם אנשים זרים ובין אם הם בני ביתו.

"וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר" (י' - י"ד)

רבי עזריאל הילדסהיימר רבה של יהדות גרמניה, היה צריך להגיע לבית תיפלה רפורמי ולהשתתף בדרשתו של הרבאי המקומי, לאחר הדרשה של הרבאי ניגש הגבאי אל רבי עזריאל ושאל אותו מה כבודו אומר על הדרשה של "הרב" שלנו. אמר לו, בדרשתו הוא תירץ לי תירוץ על קושיא שכבר קשה לי כמה

שנים. בספר קהלת בפרק ד' מוזכרים כל העיתים. "עת ללדת ועת למות", "עת למעט ועת לעקור נטוע", "עת להרוג ועת לרפא". "עת לפרוץ ועת לבנות". לכל דבר והיפוכו, יש גם את האמצע. למשל, עת ללדת ועת למות, יש אמצע, החיים. עת מלחמה ועת שלום - יש את האמצע זמן של שביבת נשק. אבל איזה אמצע יש בין עת לחשות ועת לדבר, הרי כשהאדם שותק הוא אינו מדבר וכן הפוך. אבל היום הקושיא נפתרה לי. אפשר לדבר ולא לומר כלום...

אח"כ לקח אותו לסיוור בבית תיפלתם, וגם שם שאל הגבאי את הרב מה הוא אומר. ענה להם, ממש תיבת נח. הגבאי כבר שמח, ממש תיבת נח שבזכותו ניצלו מהמבול. אמר לו הרב, לא כמו שאתה חושב, בתיבת נח כתוב וכפרת אותה וכו', וגם אצלכם הכפירה נראית הן מבפנים והן מבחוץ. סיפור זה היה בתחילת דרכה של הרפורמה, כשעדיין הם התפללו, אבל בזמנינו מצאו בלוח המודעות של "טמפל" - עקב מיעוט מתפללים בלילות שבת, הוחלט לבטל את התפילה. לגבי תפילת שבת בבוקר, הוחלט לעשות תורות... ובביכנ"ס רפורמי אחר היה כתוב "סגור לרגל החגים".

"ואני הנני מביא את המבול (י' - י"ז)

פעם היתה עצירת גשמים, רבי אברהם אביש מפרנקפורט היה בדרך לבית הכנסת להתפלל עם הציבור שירחם ה' וישלח גשמים. בדרך פגש איש אחד שמעשיו רעים לה', והיה קל שבקלים בענייני יראת שמים, וביקש ממנו שיבא ג"כ להתפלל עם הציבור על הגשמים. התחמק ואמר לו, מה כבר תפילתי יכולה להועיל לגשם, וכי בכונתך להתלוצץ ממני? ענה לו ר' אברהם, אנשים כמותך הביאו לעולם מבול, לא רק גשם.

"ואני הנני מביא את המבול מים" (י' - י"ז)

צריך להבין, מדוע עונשם היה דווקא במבול, ולא בעונש אחר של כליה? מבאר ה"כלי יקר" בגשמי ברכה אומרים חז"ל [בבא בתרא ט"ז.] שיש הפרש של שערה בין טיפה לטיפה כדי לא תיכנס אחת בגבול חברתה, אך בשטף מים רבים, כל טיפה נוגעת בחברתה ונכנסת לתוך גבול חברתה. ולפי זה יובן היטב, שהרי הגזול מחבירו נכנס הוא לתוך תחום חברו, לכן דין הוא שיתהפכו עליו גשמי ברכה לשטף מים רבים, וכל הטיפות מתערבבות זו בזו והופכות למבול נורא המכלה את כולם.

מעשה מובנים דברי חז"ל [תענית ז'] - אין גשמי ברכה נעצרים כי אם בעוון הגזול, כי הגזול שנכנס לגבול חברו, אינו זכאי שירדו לו גשמי ברכה, שבהן לא נכנסת אף טיפה לגבול חברתה, אלא יורדים חס ושלוש גשמים שאינם של ברכה.

"והקימותי את בריתי אתך" (י' - י"ח)

ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויתעפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור. [רש"י]

נשאלת השאלה למה לא נצרך נח גם לברית שלא יהרגוהו חיות טורפות. אומר הרב מבריסק, רואים מכאן שבאמת על זה לא היה צריך ברית, ורק שלא יהרגוהו רשעים שבדור. כי כדי להינצל, הרבה דרכים למקום, וכמו שמצינו לקמן [ז' - יג.] שדוכים ואריות הרגו ברשעים שרצו להרוג את נח.

הנצי"ב מוולוז'ין זצ"ל בספרו "העמק דבר", פירש שזו הבטחה שיהיה די טוב לכל הברואים.

מרון הגרי"ז הלוי סאלאוויצ'יק זצ"ל מבאר, מצינו שהגיעו החיות מעצמם, והיה מקום לנח לחשוב שגם האוכל יבוא מעצמו, ולכן אמר לו הקב"ה: "ואתה קח לך מכל מאכל, שאת האוכל צריך הוא עצמו לקחת בעצמו ולא יגיע מאליו."

עוד מדייקים מדוע כתבה התורה קח לך, המילה 'לך' לכאורה מיותרת, ומבארים, אליבא דאמת, אין אפשרות להכין אוכל לכל כך הרבה בע"ח, ועוד לשנה שליומה. לכן הקב"ה אמר לו, "ואתה קח לך", שאת המאכל תכין רק לך ולצרכיך למשך שנה שלימה, אבל ברכת שמים תשרה באוכל שיתרחש נס שיהיה באותו מאכל שאסף גם לך וגם להם לאכלה. ובוהו גם מובן מה שהתורה משבחת את נח - "ויעש נח ככל אשר צוה אותו אלקים כן עשה", והשבח באמונה החזקה של נח, שהכין מזון רק לו לעצמו כמו שהצטווה.

המשגיח ממיר רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל ביאר את הדברים באופן אחר. הנה על נח מוטל לדאוג לכל מיני בעלי החיים שיש בבריאה למזון, וגם כל ימי המבול היו הוא ובניו עומדים ומביאים לכל בעל חי את מזונו ובשעתו. והקשה, מדוע היה נצרך ענין זה - להטיל הכל על כתפי נח - שהוא אדם יחידי, והמשא הוא כבד כל כך? ותרין, שיש ללמוד מכאן יסוד כל האדם, שצריך להיות טוב עין ולשעבד כל מציאותו לזולתו, כצינור אשר דרכו עוברים המים, ללא שום עקמומיות ומעצור בתוכו עבור עצמו.

והוסיף על הדברים, רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א בספרו "בד קודש", כיוון שלא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל - כמו שאמרו חז"ל [מהדרין ק"ה], והיינו שעיקר גזירת המבול באה על חטאים שבין אדם לחברו, שהם צרות עין, קנאה, וחמדת הממון, ומפני אלו ניחם ה' על הבריאה ואמר למחות את כולה, והציל את נח וקימו כדי להקים ממנו עולם חדש, אלא שצריך להבטיח שלא ישוב המצב לקדמותו וישובו הבריות לכסלם בחטאים אלו, לכן בשעת המבול הטיל הקב"ה על נח - שהוא נבחר להיות אבי העולם החדש שכבר לא יהיה כקודמו - תפקיד זה, להיות כל כולו משועבד אך ורק לזולתו בלא עצמויות כלל וכלל, וזה יתקן החטא ויבטיח עולם חדש שיהיה מושגת על אדני החסד והטובה - עולם חסד יבנה, ויתקיים כראוי בזכות זה.

ה"משך חכמה" מתרין בהקדם מה שיש לדייק בלשון הפסוק, מדוע נכתב 'אשר יאכל', הרי זה דבר ברור שכדי לאכול זמן כה ארוך בתיבה, המאכל צריך להיות אוכל אשר יאכל, ולמה הקב"ה צריך לומר זאת לנח.

ומבאר, הגמרא במסכת חולין [דף קכ"ט] מדברת על הפסוק בספר ויקרא [יא' - ל"ד] "מכל האוכל אשר יאכל", שהכוונה לאוכל שמוותר להאכילו לאחרים, פירושו: שהוא כשר. וזה מה שאומר הקב"ה לנח, אתה תכניס לתיבה רק אוכל שמוותר לך לתת לבעלי חיים, ולכאורה הרי אין חיוב לתת לבהמות לאכול כשר, אבל יש אוכל שאסור לתת באכילה אפילו לבעלי חיים, וזה בשר שהתבשל בחלב. שהרי חכמים למדו מזה שכתוב בתורה שלוש פעמים "לא תבשל גדי בחלב אמו", שהתורה מתכוונת לשלושה איסורים של בשר בחלב,

מוסיף על זה רבי דוד סולובייצ'יק, הרי מתי רצו הרשעים להורגו - כשכבר נכנס לתיבה אחרי שהמבול התחיל לרדת, ועם כל מה שהרשעים רואים את האמת ודברי נח מתקיימים וסופם למות, במה הם מתעסקים? להרוג את מי שאומר להם את האמת, להרוג את נח.

והדברים טעונים הסבר, הרי נח לא עשה להם כל רע. אדרבה, מאה ועשרים שנה דיבר על ליבם, התרה בהם ובכל זאת הם רצו להורגו. נח בנה את התיבה מאה ועשרים שנה כדי שבני דורו יראו ויחזרו בתשובה, אך במקום להתעורר בתשובה הם לעגו לו. ויותר, כשנפטר מתושלח אמרו לו הנה מת הצדיק ולא קרה שום דבר והמשיכו את חיי ההוללות שלהם. ולא ידעו כי מותו של מתושלח דחה את המבול לשבוע בלבד, עד שיסתיימו ימי האבל על מתושלח. המבול יורד והם רואים את האמת מכה בפרצופם ובמקום להרכין ראש ולהתבייש, הם אומרים אילו אנו רואים אותנו נכנס אנו שוברים אותה והורגים אותו. למה להרוג, מה הוא עשה לכם? מהיכן העזות פנים הזאת.

מסביר האדמו"ר מאוורוב, מכאן לומדים יסוד בנפש האדם. האדם מוכן לשגות ולשאת בתוצאות מעשיו, ואף לשלם על כך בחייו - אבל בתנאי אחד, שלא רק הוא ישא במחיר ואחרים ימשיכו בשגרת חייהם. אם נגזר עליו למות, הוא ידאג שגם אחרים לא יישארו ליהנות מן החיים. גם אנשי דור המבול כל חייהם חיו חיי הוללות ולא שמעו לנח אך בהגיע רגע האמת לא העלו בדעתם שהם ימותו ונח שהוכיחם מאה ועשרים שנה יישאר בחיים, כמו שמצאנו בפרשת כי תצא, "ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביטו". ומה הסיבה? "פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה". משמע כי יותר מהחשש פן ימות במלחמה, הוא חושש שאיש אחר יקחנה. וידועה אמרתו של הרב מבריסק, שאדם מוכן להפסיד אצל הרב בהמה טריפה, כי אף אחד לא נהנה מזה. אבל כשבבית הדין פוסקים נגדו, הוא לא מוכן לקבל, לא מפריע לו שהוא הפסיד, אלא שהשני ניצח.

"ומכל החי וכו' תביא אל התבה להחיות אתך" (ו' - י"ט)

אפילו שדים. [רש"י]

ויש להבין, מדוע היו השדים צריכים להיכנס לתיבה כדי להינצל מן המבול? הרי שדים יכולים לעלות לשמים, כפי שמסופר על אשמדאי שהיה לומד תורה ברקיע [גיטין ס"ה]. וכן כתוב שהשדים שומעים דברים מאחורי הפרגוד, כמו מלאכים [חגיגה ט"ז], מדוע, אם כן, לא עלו השדים לשמים על מנת להינצל מן המבול?

מתרין רבי חיים קניבסקי, בשמים אין מזון, והשדים אוכלים ושותים כמו בני אדם [שם] כל האוכל בעולם הושמד במבול, ורק בתיבה ניתן היה להשיג מזון. לכן נכנסו השדים לשם, כדי להתקיים בזמן המבול.

"ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה" (ו' - כ"א)

לכאורה מדוע היה על הקב"ה לצוות על נח להכניס דברי מאכל לתיבה, הלא ברור הדבר כמו שלביתו מכניס מאכל לצורך אכילתו אף לתיבה הוא צריך להכניס מאכלים,

דבר ראשון: אסור לאכול בשר וחלב. דבר שני: אסור לבשל בשר וחלב ביחד אפילו בלי לאוכלו. דבר שלישי: אסור ליהנות מבשר וחלב שהתבשלו יחד, ומהי ההנאה מבשר וחלב, שהוא נתן אותם לבעלי חיים שלו, והוא נהנה שאינו צריך ליתן להם אוכל אחר.

וזה אומר ה"משך חכמה": הפירוש בצווי ה' לנח "ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל", שה' מצווה לנח: אתה תכניס לתיבה אוכל שאתה יכול לאכול ואתה יכול ליתן לבהמות שבתיבה לאכול, אבל בשר שהתבשל בחלב אל תכניס, שהרי אסור לך לתת אותם אפילו לבהמות שזה אסור הנאה מבשר וחלב.

"קח לך מכל מאכל אשר יאכל וגו' והיה לך ולהם לאכלה" (י' - כ"א)

שואלים, הרי גמרא מפורשת כתוב בגמ' [ברכות מ']. אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמות, שנאמר "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" והדר "ואכלת ושבעת". וא"כ היה צריך לומר, "והיה להם ולך לאכלה".

מתרץ רבי חיים קניבסקי זצוק"ל: כשאדם מכין מאכל, ודאי שהוא צריך להכין את של האדם קודם, שאם לא יהיה גם לאדם וגם לבהמה, ודאי אדם קודם. רק לאחר מכן, כשיש לו לשניהם ובא לאכול, יש להקדים הבהמה.

ועוד יש לומר, שדין זה שמאכל בהמה קודם לאדם, אין זה אלא בבהמה שלו, אבל כאן לא היו הבהמות של נח, רק שעליו היה מוטל ליתן להם אוכל, אין דין להקדים אכילת הבהמה לפני אכילתו שלו עצמו.

רבי אייזיק אוזבנד ראש ישיבת טלז בארה"ב מתרץ, נראה שהפסוק בא להשמיענו, שבתיבה לא נאמר דין זה, אלא מותר היה לנח ובניו לאכול קודם שיאכלו הבהמות והחיות, וזה שאמר הכתוב "והיה לך ולהם לאכלה", קודם לך ואח"כ להם. והטעם שבתיבה הדין שונה, אפשר משום שהיו טרודים להאכיל ביום וכלילה כדאיתא בגמ' [סנהדרין ק"ה]: 'צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום, שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה', דכל הבהמות היו שם, ועל כן אם היה אסור לאכול קודם שיאכלו הבהמות, אין לדבר סוף.

"ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה" (י' - כ"א)

שואל הנצי"ב, מדוע חוזרת התורה ואומרת לנח "בא אתה וכל ביתך אל התיבה", הרי כבר נאמר [י' - י"ח] "ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך איתך", שמשמע שרק שמונה אנשים נכנסו לתיבה, ומדוע חוזרת התורה כאן "בא אתה וכל ביתך אל התיבה". לכן מפרש הנצי"ב, "אלא נראה במשמעות כל ביתך, עבדיו ובהמותיו, שהיו לצרכי ביתו ותשמישיו ולא לקיום העולם". נח הכניס לתיבה גם עבדים ובהמות שהיו עוזרים לו להקל על עבודותיו בתיבה, ולא רק אותם שנצרכו לקיום העולם.

"ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" (י' - כ"א)

לכאורה היה לו לומר סיבה זו - "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" - לעיל כשצווה על מעשה התיבה: "עשה לך תבת וגו', ובאת אל התיבה וגו'" [י' - י"ד -

י"ח] ומדוע אומר זאת כאן? תירץ בספר "בנין אריאל", שבשעת הציווי על התיבה לא היה יכול לומר כן, כי מתושלח עדיין היה חי, ואך בהגיע ימי המבול, שכבר מת ובשביל אכלו נתעכב המבול [רש"י פסוק ד'], לפיכך אמר אז הקב"ה לנח: "כי אותך - לבד - ראיתי צדיק לפני בדור הזה", לפי שמתושלח איננו כי לקח אותו אלקים.

"ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" (י' - כ"א)

נח נזקק לצווי מיוחד להיכנס לתיבה, למרות שכבר נאמר לו לפני כן [לעיל י' - י"ח] 'והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה אתה ובניך', ביאור לכך אמר רבי שמואל רוזובסקי, נח לא מצא עוז בנפשו להיכנס אל התיבה ולהציל את עצמו ואת משפחתו בשעה שהבריאה כולה נמחקת ונאבדת. בדומה לכך, בגמ' המבול נאמר [ח' - ט'] 'וידבר אלקים אל נח לאמר צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך', ואמרו חז"ל [ב"ר ל"ד - ד'] 'אמר נח כשם שלא נכנסתי לתיבה אלא ברשות, כך אין אני יוצא אלא ברשות'. לולא אותו ציווי של 'צא מן התיבה', היה נח נשאר בתיבה במשך כל ימי חייו, מפני שלא היה בו את העוז לצאת ולראות עולם חרב, ולהתחיל לבנות מחדש את כל העולם. הציווי של 'צא מן התיבה' נתן לו כוחות מחודשים לצאת ולבנות מחדש את העולם החרב ולהתחיל חיים חדשים, למען כל הדורות הבאים.

רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל בהספידו את הרב מפוניבז' רבי יוסף שלמה כהנמן, אמר, שגם הרב מפוניבז' היה במצב דומה למצבו של נח אחר המבול. עוד בשנות החורבן, כשישיבות רבות ותלמידיהן עלו השמימה ביחד עם מיליוני יהודים בסערת המבול, הוא הרגיש את החוב "לצאת מן התיבה" ולבנות בכוחות נפשיים עצומים עולם תורה חדש, שיהווה את ההמשך ליישיבות שנכחדו. (שעורי ירחי כלה, בבא בתרא - הלה)

"כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" (י' - כ"א)

ראיתי צדיק - ולא נאמר צדיק תמים. מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו, וכולו שלא בפניו" [רש"י]

שואל האדמו"ר מגור בעל ה"פני מנחם", אם יש רק שני שבחים דיינו צדיק ותמים ונאמר רק שבח אחד, היה צריך להיות כתוב 'מוחצית' שבחו בפניו, ולמה כותב רש"י 'מקצת' שבחו?

ותירץ, כתוב [בראשית י' - ט'] "נח איש צדיק תמים", משמע שיש לו שבח נוסף המרומז במילה 'איש' לומר לנו שהוא גם נהג באנושיות. ולכן כאשר מזכירים רק שבח 'צדיק' - כותב רש"י 'מקצת' שבחו בפניו, שהוא שבח אחד מתוך שלושה.

"מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה וגו' גם מעוף השמים שבעה שבעה" (י' - ב')

יש לדייק למה בבהמה מפורש שהיא טהורה, ואילו גבי עוף כתוב סתם ולא נזכר שהוא טהור?

מתרץ ה"משך חכמה", סימני בהמה טהורה כתוב ב'שולחן ערוך' [יורה דעה סימן ע"ט - פ"ב] שהם מעלה גרה מפרסת פרסה והם סימנים חיצוניים, ואילו סימני

עוף טהור הם זפק וקורקבנו נקלף - שהם סימנים פנימיים. ולכן לגבי בהמה טהורה שהבחין נח בחיצוניותה שהיא ממין טהור - לקח מהם שבעה שבעה לתיבה. אבל לגבי עוף שאי אפשר היה לו להבחין מבחוץ אם הוא טהור - התיבה קלטה שבעה שבעה ממין זה, ואז נוכח שזהו עוף טהור.

"מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה וכו', ומן הבהמה אשר לא טהורה היא שנים" (ז' - ב)

מכל הבהמה הטהורה שבעה, מהלא טהורה שניים. הבהמה הטהורה אינה מוזיקה לאף אחד, לא נושכת, לא בועטת - אוכלת רק קש, בשר איננה אוכלת. ומה היא תורמת? בשר, חלב, עורות, העור משמש לביגוד והנעלה, שקים לסחיבה, ולחרישה.

- מאידך, חיה טמאה או בהמה טמאה, כל מזונה הוא בשר, וכל מזונה תלוי בטרף בע"ח. ומה היא נותנת? כלום! גם איש טהור עוסק רק בנתינה ולעצמו מסתפק בקב חרובים. ואיש שאינו טהור, עסוק כל הזמן בתענוגותיו. לוקח הכל לעצמו ואינו מתחשב באחרים.

רצוי מאוד שכל אדם יערוך לעצמו את חשבונו. לאיזו קבוצת אנשים הוא רוצה להשתייך, לאלה הרצויים בשל היותם תורמים לזולתם ונחוצים לעולם, או לסוג האנשים שאין לעולם צורך בהם.

מסופר על רבי אייזיק שר, שהלך ברחוב עם תלמיד, ובפינת הרחוב עברה אשה עם עגלה ובתוכה תינוק. מרוב המהירות כמעט "דרסה" את ר' אייזיק. האשה נבהלה מאד, לא אמרה מילת התנצלות ועזבה מיד את המקום. התלמיד שליווה את ר' אייזיק התרגז, איזו חוצפה, מה אותה אשה חושבת לה, האם פה זה רשות היחיד? ועוד כהנה וכהנה מילים. כשסיים, אמר לו ר' אייזיק שר, אני מדבר אל עצמי, אבל אם אתה רוצה תוכל להקשיב. - אני חושב מה עשיתי היום בשביל עצמי ומה בשביל אחרים. - קמתי בבוקר, כמובן בשבילי, אם לא אקום - אירקב במיטה. התלבשתי, כדי שלא יהיה לי קר. הלכתי להתפלל, כי יש לי כמה דברים לבקש מהקב"ה, ואחר כך אכלתי ארוחת בוקר, כמובן כדי שלא אהיה רעב, אח"כ הלכתי ללמוד קצת גמרא, כי אחרת איך תיראה הצורה היהודית שבי, ועכשיו הלכתי לסדר איזשהו עניין. מה השעה כעת, אחת עשרה לפנה"צ, ועדיין לא עשיתי מאומה למען הזולת, הכל בשביל עצמי.

לעומת זאת, האשה שהיתה פה מקודם, לא ישנה כל הלילה בשביל לטפל בילד שלה. כשכבר נרדמה, קמה בזריזות ביש וחיצי, אפשרה לבעלה להתפלל במניין ולקחה על עצמה את העול של סידור הילדים והבית לקראת בית הספר. הכינה סנדוויצ'ים, העירה את הילדים ועם כל הלחץ הליבישה את זה, החליפה לזה, רחצה את זה וצחצחה את נעלי ילדיה. כשסוף סוף התרוקן הבית, נעמדה להכין ארוחת צהריים, וכעת לקחה את ילדיה אל הגן, ולאחר מכן רצה למקום עבודתה כי יש לה מילוי מקום בבי"ס בכדי להביא טרף לביתה.

אני שלא עשיתי היום מאומה בשביל אחרים, יכול לומר לה מוסר? לאשה שעדיין לא עשתה היום שום דבר בשביל עצמה.

והוסיף, ב"אור שמח" [הלכות שחיטה פ"ג] על ההלכה שכותב הרמב"ם, מה הסיבה שהתורה ציוותה שלא תשלח את האם. - כתב הרמב"ם, לא אסרה תורה אלא לצוד אותם, והיא אינה יכולה לפרוח בשביל הבנים, שהיא מרחפת עליהם שלא ייקחו אותם. כלומר, טבעה של היונה שכשמתקרבים אליה, היא פורחת. אלא מה, עכשיו היא שומרת על האפרוחים שלה, ולכן גם אם תקרב היא לא תברח. אמרה תורה, אסור לנו לנצל את הרגשות האימהיים שלה כדי לצוד אותה. ועל זה מביא האור שמח מדרש "כדאי הוא שעוסק בכבודו של עולם ותיקונו של עולם שתינצל.

אמר ר' אייזיק, אם על ציפור שעוסקת רק בגידול אפרוחים, אמרה תורה שהיא ראויה להינצל, אשה זו שעוסקת בגידול ילדים יהודים, בוודאי ובוודאי שראויה להינצל.

בהגדה של פסח "מעשה רב" מסופר, כי באחד הימים נסע רבי שאול בראך מקאשווי לארץ ישראל לבקר את אמו הזקנה. כשעמד בנמל והמתין לאוניה, נגשה אליו נסיכה מבית המלכות האנגלי ואמרה לו: "אני מכבדת מאד את התנ"ך ואף עם התנ"ך יקר בעיני, אך דבר אחד מוזר בעיני, ואיני מצליחה לקלוט אותו, מדוע יש לכם, היהודים, כל כך הרבה ילדים?" אם את מכבדת את התנ"ך, השיב לה הרב תשובה ניצחת, בוודאי הנך יודעת אודות מה שכתוב בפרשת נח, שהקב"ה ציווה את נח להכניס לתבה מכל החיות שניים שניים, אבל מהבהמה הטהורה אמר להכניס שבעה שבעה. לפיכך, אנחנו הטהורים שבאומות, איננו מסתפקים בהולדת שנים שנים, אלא מבקשים לכל הפחות שבעה שבעה.

"ויבוא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול" (י' - ז)
אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול, ולא נכנס לתבה עד שדחקוהו המים. [רש"י]

רש"י מדרש מלשון הפסוק "מפני מי המבול" שנח נכנס לתיבה רק כאשר דחקוהו המים, מכאן למד רש"י שנח מקטני אמנה היה, אך קשה, הרי התורה עצמה מעידה עליו "נח איש צדיק תמים היה [ו-ט], בספר "גן רוה" מתרין, אצל יונה הנביא מצאנו שסרב לקבל את השליחות וברח [זונה א"ג] מפרש רש"י, ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה, אמר, הגויים קריבי תשובה הם, אם אומר להם ויעשו תשובה, נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים. גם נח היה "מקטני אמנה" בהגעת המבול, כי היה בטוח שהגויים יחזרו בתשובה כי קלי תשובה הם ולכן גם השקיע מאה ועשרים שנה לצורך בניית התיבה כדי שבמשך זמן זה יצליח להחזירם בתשובה.

"ויבוא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול" (י' - ז)
אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול, ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים. [רש"י]

שואל רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, האם יש מאמין יותר גדול מנח שבנה את התיבה במשך מאה ועשרים שנה, שאפשר לומר עליו שהיה מקטני אמנה? ועוד הוסיף ר' חיים להקשות, מובא במדרש כשנח יצא מהתיבה ראה שהעולם חרב, התחיל לבכות, רבש"ע היה לך לרחם על בריותיך. ענה לו

לפני מאה ועשרים שנה כשהודיע על כך הקב"ה, כבר אז נחשב היה כאילו הגיע.

דוגמא נפלאה לרעיון זה ראינו במוסף שבת קודש של "יתד נאמן". לוליין מפורסם ניצב מול ציבור אוהדיו. חוט דק מתוח בחזקה בין שני צוקים הגבוהים, המוט ליצוב שיווי המשקל נתון בידיו, ותהום עמוק פעור למטה – ובעודו עומד לפני הליכתו על אותו חוט דק המתוח על התהום הפעור, שואל הוא את קהל הצופים, "האם אתם מאמינים שאוכל לעשות זאת? "כן!" עולה שאגה מתוך הקהל.

"האם אתם מאמינים שאוכל לצעוד על החוט כאשר אני נושא עימי כסא?" "כן!" נשמעת שאגה עוד יותר חזקה מתוך הקהל. "האם אתם באמת מאמינים" מוסיף הלוליין לשלחב את ההמון "שאוכל לצעוד על החוט כאשר אחד מתוכם יושב על כסא אותו אחזיק?" חשמל באוויר "כן!!!" נשמעת שאגה מחרישת אוזניים מתוך הקהל, "מי מוכן לשבת על הכיסא?" שואל הלוליין. שקט. דממה. כולם מאמינים שהלוליין מסוגל לבצע את הלהטוט, אך אף אחד לא מוכן לשבת על הכיסא!

והנמשל הוא, "אמונה" היא מילה אחת שאוצרת בתוכה דרגות שונות. אין ספק שגח היה מאמין – ורק מסיבה זו הוא בנה את התיבה במשך מאה ועשרים שנה, לקול הלעג של שכניו ומכריו. אך יחד עם זאת יש לאמונה דרגות אין סוף. גם מי שמאמין שהלוליין יעבור את התהום עם כסא על האף – עדיין אינו מוכן להיות זה שישב עליו...

והנה, יסוד זה נוגע לא רק לענין האמונה מתי שהקב"ה הבטיח הרי זה כמו שנגמר הדבר, אלא גם בביטחון בלי הבטחה, שהרי המדרגה הגבוהה בביטחון היא שיבטח האדם בה, ובעבור זה יהיה אצלו כאילו כבר נגמר הדבר.

דוגמא לכך מצינו בנביא [דברי הימים ב, י"ג - י"ד] זיפנא יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור ויצעקו לה: והכהנים מחצצרים בחצוצרות וירעו איש יהודה וגו', ומפרש המצודות: 'זירעו איש יהודה' – תרועת ניצחון, כי בטחו בה' שינצחו במלחמה, עיי"ש. הרי לנו דבר נפלא עד מאוד, שכבר אז בשעה שהמלחמה היתה להם פנים ואחור והיו בסכנה גדולה, מחמת ביטחונם בה' הריעו תרועת ניצחון, כי הרגישו כאילו הם אחרי המלחמה ויצאו ממנה בניצחון.

וענין זה אף מבואר בפסוק וברש"י [בתהלים י"ח - ד] "מהולל אקרא ה' ומן איבי אושע", ופירש רש"י: 'בהלולים אקראנו ואתפלל לפניו תמיד', כלומר: אף לפני התשועה אני מהלל, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי.

"שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה" (ו - ט)

כתוב במדרש הנעלם אלו הם הימים שבהם משלימים את ההלל. מבארים המפרשים, בארבעה מועדים בשנה אנו משלימים את ההלל ביו"ט ראשון של פסח, בשבועות, בסוכות ובחנוכה ובחול"ל שנוהגים יו"ט שני מספק משלימים את ההלל גם בימים אלו, יומיים של פסח, בי ימים של שבועות, ט' ימי חג הסוכות ושמיני עצרת, וד' ימי חנוכה, ולזה מרמז בפסוק "שנים שנים באו אל נח" כי "שנים שנים" אלו יומיים של יו"ט ראשון של פסח שני ימים טובים של

הקב"ה, כעת אתה אומר את זה, היה לך לומר את זה לפני המבול, ואולי תפילתך היתה מועילה לבטל את הגזירה. וחז"ל מוסיפים שלכן המבול נקרא "מי נח", כי נח הוא זה שגרם למבול, בכך שלא התפלל למנוע אותו. ושוב קשה, איך טענה כזו מסתדרת עם המדרגה הגבוהה שנח היה בה.

מסביר ר' חיים – זה ברור שלנו לא היו ספיקות לגבי "יכולתו" של הקב"ה להביא מבול לעולם – מי שברא את העולם יש מאין, יש בכוחו להחריבו. אלא שנח לא האמין שהקב"ה ישתמש במידת הדין נוראה כל כך. נח הבין שחסד הבורא הוא כל כך גדול, שלא יתכן שיעניש את בריותיו בעונש חמור שכזה – להשמיד את כל הבריות מעל פני האדמה. נח חשב שהקב"ה רק "מתרה" כדי שיחזרו למוטב, אבל בפועל לא יגיע לביצוע עונש כל כך חמור. מחשבה זו נובעת דווקא מתוך גדלות באמונה. ולפי"ז גם מובן מדוע נח לא התפלל לפני המבול – משום שלא האמין שיהיה מבול בפועל. – על סכנה שהאדם צופה שעלולה לבוא, סביר שאדם יתפלל, אבל על סכנה שהוא לא מאמין שתגיע למה יתפלל? רק אחרי שנח ראה שהעולם אכן נחרב וכל אשר רוח נשמת רוח באפיו מתו, רק אז ככה והתפלל, אבל עד אז היתה מושרשת בו האמונה בחסדי ה' שלא ראה צורך להתפלל.

המשגיח דפוניבו' הגה"צ רבי יחזקאל לווינשטיין אומר, לומדים אנו מכאן כמה קשה מאוד להיות מאמין. אמונה אינה צומחת מאליה, ורק לאחר יגיעה והתבוננות אפשר לרכוש שייכות לאמונה. ומדרגות רבות יש באמונה, לא כתוב שהיה ממחוסרי אמונה – אלא מקטני אמונה.

וכן מוכח בפרשת לך לך [פ"ו - ו'] עה"פ "והאמין בה' ויחשבה לו צדקה", שואל רבי אלחנן וסרמן מה הרבותא בזה שאברהם אבינו היה מאמין, הרי הוא היה נביא ומצוי אצל הקב"ה עד שכתוב שהקב"ה חישוב את אמונתו לצדקה. אלא שאם התורה שיבחה אותו על האמונה, משמע שאמונה אינה מן הדברים הקלים. מצוות האמונה היא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע לשמים. יש בה רבבות מדרגות זו למעלה זו. יש פלוני שמכריז על עצמו שהוא מאמין, וכך גם מוחזק בעיני חבריו. יכול להיות שכל זמן שלא טבוע ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו עדיין איננו מספיק מאמין, אבל על אברהם מעיד הקב"ה "והאמין בה'", שהאמונה הקיפה את כולו.

רבי שמשון פינקוס תירץ בשם המשגיח ממיר רבי יוחם ליבוביץ' זצ"ל על פי משל, מי שהבטיחו חבריו סך של כסף והוא מאמין וברור לו שוודאי יתנו לו, ומכל מקום אינה דומה הרגשתו לפני שקיבל את הכסף להרגשה שירגיש אחרי שהכסף כבר בידו, שכאשר הכסף כבר בתוך ארנקו, הריחו מרגיש יותר שיש לו את הכסף. אבל אמונה בהש"ת צריכה להיות שכיון שהקב"ה אמר – הרי זה כאילו שכבר נגמר הענין, וכאילו שהוא כבר התקיים בעבר.

דרגת אמונתו של נח היתה שנכנס לתיבה רק מפני מי המבול, היינו שהמבול כבר בא בפועל, ואף שידע בכירור שעתיד להגיע – מ"מ לא נכנס עד שהגיע בפועל ודחקוהו. המים להיכנס. וזהו מקטני אמונה, שכן עבור בעל מדרגה גבוהה ונכונה של אמונה, כשהגיע המבול בעצם לא התחדש דבר, שהרי כבר

שבועות ו"באו" בגימטריה – זה שמונת ימי חג הסוכות ושמוני עצרת. ו"אל נח" בגימטריה חנוכה.

"ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ" (י - י')

במדרש (ב"ר ל"ב - ז) מבואר שהקב"ה המתין שבעה ימים עד שייסתימו שבעת ימי האבילות של מתושלח הצדיק כדי שיעשו תשובה, ולא עשו. שאל רבי בנימין מנדלסון זצ"ל, הרב של קוממויות, הנה מצינו בגמ' [ברכות ד.] שהקב"ה הקפיד על חצי הלילה בדיוק כדי שלא יאמרו איצטגניני פרעה משה בדאי הוא. וא"כ מדוע כאן עיכב הקב"ה את המבול שבעה ימים לכבודו של מתושלח, ולא חשש שיאמרו שנח בדאי שאמר שיגיע מבול ביום זה ולא הגיע?

והסביר, המצרים כפרו בה', וכל האותות היו בכדי להראות בעולם כי אין עוד מלבדו ולבטל מהם כל האמונות הזרות, על כן היה צריך להיזהר שלא יאמרו "משה בדאי הוא". אולם כאן, בדור המבול, הקלקול היה בעיקר בין אדם לחבירו, כמו שאמרו ז"ל [פנהדרק"ח]: "לא נחתם דינם אלא על הגזל", על כן היה מן הראוי להראות להם שכדי לכבד את מתושלח הצדיק אפשר גם לדחות את המבול.

"נבקעו כל מעינות תהום רבה" (י - י"א)

מידה כנגד מידה, הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה. [רש"י] בביאור 'מידה כנגד מידה' כותב רבי צבי הירש רבינוביץ אב"ד קובנא (הובאו דבריו בפנינים משולחן גבוה) שאין הכוונה כפשוטו כמו שכותב רש"י שהם חטאו ברבה' ולפיכך לקו ברבה', אלא, הקב"ה ברא את העולם עבור האדם, כדי שיאכל וייהנה ממנו אבל בגבול מסוים, והאדם באותו הדור לא שם מעצור לתאוותיו, עד כי התורה העידה "כי רבה רעת האדם". לכן המבול בא ללמד את האדם לקח ומוסר, שהפרזה מזיקה בכל דבר, אפילו בדבר טוב, שהרי הגשם אם ניתן במידה, הוא מרווה את האדמה, אבל כאשר הוא מגיע כ"מבול", הורס בדרכו כל דבר.

"ויהי הגשם על הארץ" (י - י"ב)

ולהלן הוא אומר ויהי המבול, אלא כשהורידו, הורידו ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול. [רש"י]

הגמרא במסכת ראש השנה [י"א:] מביאה את דעתו של רבי אליעזר, שמה שנאמר במבול "בחודש השני" הכוונה לחודש מר חשון, ובמסכת תענית [ז.] מובאת דעתו של רבי אליעזר שהרביעה הראשונה (הגשם הראשון) הוא בי"ז במרחשון, וכך ההלכה שם בגמרא בשם רב חסדא, וכן פסקו הרמב"ם והשולחן ערוך. אומר רבי מרדכי יהודה לייב זק"ש, מזה נלמד כמה גדולים רחמי הקב"ה שציפה שיחזרו והמבול יהיה גשמי ברכה שהורידם בי"ז במרחשון, שאם יזכו יהיו אלו גשמים בעיתם ובזמנם כבשנים הברוכות.

"בעצם היום הזה בא נח ושם וחס ויפת בני נח... אל התבה" (י - י"ג)

אם נתבונן בטעמי המקרא המופיעים על המילים "שם חס ויפת", נראה שעל "שם" אין טעם כלל והוא מחובר ל"חס", ולא נמצא כן בשום מקום בתורה

שיהיו שני שמות מחוברין בטעם אחד. ועוד יש להוסיף שד' פעמים נזכרו בתנ"ך "שם חס ויפת", בפרשת בראשית ובפרשת נח ובדברי הימים, ותמיד תחת 'שם' יש את הטעם 'טפחא', ותחת 'חס' מרכא או מונח, הרי שתמיד מופרש 'שם' מאחיו חס ויפת, וא"כ צ"ב מדוע כאן חיברם יחד.

בספר "ברכת איש" להרב א"י שייך ר"מ תפארת ירושלים ארה"ב, ביאר: כל הימים היה 'חס' מתרחק מאחיו הצדיק ולא רצה להיות בקרבתו, ולכן תמיד שמו של 'שם' יופיע כמופרד מ'חס'. רק בפסוק זה המדבר על הזמן של סוף שבעת הימים שכבר התחילו גשמים לירד, חס איבד את בטחונו ולא היה לו על מה לסמוך, שם וחס מחוברים, משום שאז חס חיפש להתחבר לאחיו הצדיק ולהינצל בזכותו. (הופיע במוסף ש"ק יתד נאמן)

"והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אותו אלוקים ויסגור ה' בעדו" (י - י"ד)

בספר "כפלים לתושיה" תמה, וכי למה הוצרכה סגירת התיבה להיות בידי ה'? וביאר, הלא נח נצטווה להכניס בתיבה 'מכל החי מכל בשר שנים מכל להחיות' ולהצילם מן המבול, ומי יכול לדעת מספר כל המינים הנמצאים בעולם - בהמות חיות עופות, מכל רמש האדמה, נח לא ידע מתי נגמרה הכנסת כל המינים הללו לתוך התיבה, אולי נשאר עוד משהו בחוץ שהוא מצווה להכניסם לתיבה? ולכן המתין נח עד שבא ה' וסגר בעדו, לאות שהוכנס כבר כל מי שצריך היה להצילו מן המבול.

"ויסגור ה' בעדו" (י - י"ט)

"הגין עליו שלא ישברוה, הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגים בהם". [רש"י] משמע מלשונו, שהחיות הטורפות שהרגו באלו שהפריעו לנוח להיכנס אל התיבה לא היו מאלו שנכנסו לתיבה וניצלו מהמבול אלא אחרים היו, ולכאורה צריך להבין לפי"ז, מדוע לא מצאנו שקיבלו שכר על שעזרו וסייעו לאותו צדיק לקיים מצות ה' ולהיכנס לתיבה.

בספר "זרעא דיוסף" לרבי אפרים מנלה כתב, שמעתי מחכם אחד שהוכיח מכאן כלל גדול, שהמכה ומצער את חברו אע"פ שכוונתו לשמים אינו מקבל עליו שכר, ואדרבה יטבע במים הזידונים במבול עם שאר רשעים. והוסיף בעל המימרא, שאמר כן לפני הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל, בעל 'שבט הלוי', וקילסיה, ואמר שזה יכול להיות קרוב לאמיתה של תורה!...

"ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם" (י - כ"א)

כאן הזכיר את "האדם" לבסוף, ולהלן נאמר [בפסוק כ"ג]: "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים" - הקדימו תחילה וראש לכל בעלי החיים. והוא תמוה.

מתוך בספר "תורי זהב", הנה מצינו אצל המצריים כשטבעו בים סוף, שכתוב שם ג' לשונות: "ירדו במצולות כמו אבן" [שמות ט"ו - ה:], "יאכלמו כקש" [שם ז:], "צללו כעופרת" [שם י:] ואמרו רז"ל [מובא ברש"י שם]: "הרשעים - כקש, הולכין ומטורפין עולין ויורדין, בינונים - כאבן, והכשרים - כעופרת, שנחו מיד".

"וישאר אך נח" (י - כ"ג)

כיון שאיחר מזונותיו של ארי, הכישו. [רש"י]

שואל רבי אברהם קלמנוביץ ראש ישיבת מיר (בארה"ב), מדוע נח נענש בעונש כל כך קשה על דבר כה פעוט, מה גם שכל אותו הזמן שהיו בתיבה מסר את נפשו להאכיל את כל החיות, ושירת אותם בנאמנות? ותירץ, החיות הללו היו שארית הפליטה מן המבול, שרידים מכל החי שהיה על פני האדמה. לכן היו ראויים ליחס מיוחד של מסירות ואחריות. ולא זו אף זו, נח עצמו היה שריד ופליט מכל העולם, וכל האחריות לקיום העולם היתה מוטלת על כתפו, ולכן דנו אותו משמים על כל דבר פעוט.

דברים אלו אמר רבי אברהם קלמנוביץ בכנס הצלה לאחר השואה, והוסיף ואמר: דווקא אנו שניצלנו ונותרנו אחד מעיר ושניים ממשפחה, מוטלת עלינו האחריות הנוראה להגביר חיילים להצלת אחינו שארית הפליטה, ולעשות הכל לשיקומם ורווחתם.

"וישאר אך נח" (י - כ"ג)

יש אומרים שאיחר מזונות לארי והכישו, ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם. [רש"י]
בספר "תורת חיים" לרבי אברהם חיים שור [סנהדרין ק"ח]: שואל, מנין לחז"ל שזה היה ארי ולא הדוב והזאב? ועוד קשה, מנין לנו שאיחר להביא לו את מזונו, אולי כלל לא הביא לו? ועוד קשה, מדוע איחר, והרי אסור לאדם לאכול עד שיאכיל בהמתו? ומתיר תירוץ נפלא, הגמ' בסנהדרין [ק"ח]: אומרת "אריה אישתא זינתיה", האריה שבתובה אחזתו חמה, שזה חולי שמזין את החולה ולא היה צריך לאכול, והגמרא אומרת, שחמה כזו זנה את החולה לפחות ששה ימים ולא יותר משנים עשר יום, וא"כ, כיון שנח לא ידע כמה ימים לא יצטרך האריה לאכול בגלל מחלתו, בא אליו ביום השביעי, ולא רצה עדיין לאכול, כי עדיין היה חולה, וחשב נח שהמחלה הזו תזון אותו עוד כמה ימים, ולכן לא חזר אליו לא בתשיעי או בעשירי, אבל למעשה המחלה לא הזינה אותו אלא עד השמיני. זהו האיחור שעליו אמרו חז"ל שאיחר נח להביא לאריה את מזונו והכישו.

"וישאר אך נח" (י - כ"ג)

ב"דעת זקנים" הביא בשם רבי יהודה החסיד, שבמילים אלו יש רמז למה שמביא רש"י מהמדרש רבה על הפסוק [י"ד - י"ג] "ויבוא הפליט" - דהיינו עוג שנפלט מהמבול, שגם עוג נשאר מהמבול על ידי שהכניס ראשו בתיבה וניצל, וזהו שאמר 'וישאר אך נח' בגימטריא 'עוג'.

"וישאר אך נח ואשר איתו בתבה" (י - כ"ג)

"ויזכור אלקים את נח" (ח - א)

פירש רבי אברהם מפוריטוב זצ"ל בספרו "זכותא דאברהם", אף שראה נח שכל העולם נאבד והוא לבדו נשאר, אעפ"כ לא היה לו מזה שום התנשאות וחשב את עצמו בבחינת 'וישאר' בבחינת 'שיריים', כמאמר חז"ל למי שמשמים עצמו כשיריים מרוב ענוותנותו, לכן 'ויזכור אלקים את נח'.

ולפי זה, כאן במי המבול, בודאי היה ראוי לו לאדם להיות נענש ולהתיימר ביסורים קשים יותר משאר בעלי החיים, שהרי הוא בעל בחירה ובעל שכל. ואמנם, לפיכך כשבא הכתוב להודיע סדר גזירתם היאך היה, פרט תחילה שאר הנבראים, שמתו תחלה, ואחר כך כתב את האדם - שמת לבסוף. משא"כ בפסוק אחריו, שלא בא להודיענו סדר המיתה, כי אם לומר שנמחו כל הנבראים "וישאר אך נח", חשב את האדם בתחילה, כי הוא החשוב שבנבראים ועיקר בריאת העולם, ושאר הנבראים טפלים לו.

"מכל אשר בחרבה מתו" (י - כ"ג)

ולא דגים שבים. [רש"י]

הדגים לא מתו ומדוע? כי כל החיות והבהמות הסתובבו בין אנשים וכיון שהאוויר היה מורעל. כולם הורעלו והושפעו, משא"כ הדגים. שלא יכלו לקבל השפעה מהאוויר. היו מוגנים ולא מתו.

"וישאר אך נח" (י - כ"ג)

צריך ביאור, למה נאמר 'אך נח', הרי באמת אף אנשי ביתו היו עימו? מבאר בספר "אסיפת חכמים" לרבי ישראל איסרל סגל (אופנבך תפ"ב דף ג) בשם הגאון המפורסם מהור"ר אברהם ברודא על פי מה שכתבו בספרים שהצדיק שבדור מחויב להתפלל על דורו שלא יבוא צרה לעולם, ואם לא התפלל נאסף ממנו אותו השם צדיק. ונח קודם המבול נקרא צדיק, ואולם מעתה על שלא התפלל על דורו, לא נקרא עוד צדיק. וזהו שמדייק הכתוב באומרו 'וישאר אך נח', כלומר בלתי שם צדיק כמו שנקרא מקודם איש צדיק.

"וימח את כל היקום אשר על פני האדמה" (י - כ"ג)

עונשם של דור המבול היה כל כך חמור עד שנאבדו לגמרי. וכתוב בחז"ל שאין להם חלק לעולם הבא, לעומתם אנשי דור הפלגה רק נענשו בפזיזות והפצה. מזה ההבדל? עוד כתוב במדרש, שבכל פרשת הפלגה מופיע רק שם הוי"ה, ולפי המבואר נענשו רק במידת הרחמים, שמרומו בשם הוי"ה. אבל בדור המבול מוזכר שם אלקים, ששם שלטה מידת הדין.

והתירוץ, דור המבול היה דור מושחת במידותיו והשחתה זו עוברת בירושה אל הצאצאים, לכן נגזר עליהם כליין מוחלט, שלא יישאר מהם זכר. משא"כ דור הפלגה לא היו אלא מושחתים בדעותיהם, וכל עוונם היה כפירה בעיקר, ודעות נפסדות, אבל זה לא מן ההכרח שיעברו בירושה, ולכן לא היה צריך לאבד את זכרם. כמו כן מצאנו אצל אברהם ששלח את אליעזר לחפש אשה ליצחק, ואסר עליו לקחת אשה מבנות כנען ורק מבנות ארם, שגם סגדו לאילילים. כי בנות כנען היו מושחתות במידותיהן, שהשחתה זו יכולה לעבור בירושה. משא"כ בנות ארם לא קלקלו אלא את דעותיהן, והשחתה זו אינה מסוכנת לצאצאים.

ובשם הרבי מקוצק מסבירים, שדור המבול לא רצו כלום, רק להרוג, לגנוב ולהתהולל. לאנשים כאלו אין עתיד, אבל דור הפלגה רצו משהו, אמנם זוהי מרידה בקב"ה, אבל לפחות רצו משהו, על "קרומקייט" לא מגיע עונש מוות.

ארבע פעמים הוזכרה בתורה תיבת "הלוך", וכולן בספר בראשית: א. "הלוך ושוב" (ח - ג), ב. "הלוך וחסור" (שם - ה), ג. "הלוך ונסוע" (י"ב - ט), ד. "הלוך וגדל" (כ"ו - י"ג).

את הקשר בין פסוקים אלו באר רבי אליעזר פאפו בעל 'פלא יועץ' בדרך דרוש: המבין ומפנים כי כל ימיו הם בבחינת "הלוך ונסוע" לבית עולמו, זוכה שיקויים בו: "הלוך ושוב" - בתשובה שלמה. אך מי שסבור כי מטרת חייו היא להיות "הלוך וגדל" בעולם הזה, יגלה בסוף ימיו כי התקיים בו תחת זאת: "הלוך וחסור", והוא עלול חלילה לשוב לבית עולמו חסר כל.

רבי יהושע בוקסבוים מגלאנטא המליץ על פסוקים אלו, וכך אמר פעם בתחילת הזמן - עיקר הלימוד הוא החזרה, ובלי זה אי אפשר להגיע לשום מדרגה. מי שרק הלוך ונסוע ולא חוזר, מתקיים אצלו "והמים" (ואין מים אלא תורה) הלוך וחסור" - שהתורה נחסר אצלו ואינו מתקיים. אבל מי שהוא "הלוך ושוב" - שלומד וחוזר, אצלו נאמר "הלוך וגדל" - שעולה מעלה מעלה.

"ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה" (ח - ו)

לצוהר, ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה. [רש"י]

רש"י לעיל (פ"ו פסוק ט"ו) הביא בי דיעות האם הצוהר של התיבה היינו פתח או אבן טובה. שואל רבי שלמה קלוגר בספרו "אמרי שפר", בשלמא לפי השיטה הסוברת שצוהר היינו חלון, מובן שנח פתח את הצהר - החלון, אבל לפי השיטה הסוברת שצוהר היא אבן טובה, איך יפרש כאן מה שכתוב 'את חלון התיבה אשר עשה', משמע שעשה החלון ממש?

ומבאר, בהקדם מה שיש להבין מה שכתב בהמשך הפסוק 'אשר עשה', ולכאורה הוא שפת יתר, שהרי פשוט שנח עשה זאת כמו שעשה את כל התיבה, והיה די לומר 'ויפתח נח את החלון'? אלא שהקדוש ברוך הוא ציוה את נח 'צוהר תעשה לתיבה' לעשות אבן טובה ולא חלון, ונח הוסיף מדעתו ועשה מלבד הצוהר גם חלון, וזהו שכתב 'ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה', רצה לומר אשר עשה מעצמו ומדעתו לא על פי ציווי הקדוש ברוך הוא.

"וישלח את הערב" (ח - ז)

מסופר בגמ' [ב"ב ה:]: רבי פתח אוצרות בשני בצורת. אמר ינסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמרא בעלי הלכה בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל ינסו. דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס. אמר לו: רבי פרנסני. אמר לו: בני, קרית? א"ל: לאו, שנית? א"ל: לאו. אם כן במה אפרנסך? [א"ל] פרנסני ככלב וכעורב.

ויש להבין למה בחר כדוגמא דווקא כלב ועורב?

יש מתרצים ע"פ מה שמובא בגמ' [סנהדרין ק"ח:]: ת"ר שלשה שימשו בתיבה, כלב. עורב וחם וכולם לקו עיי"ש. היינו, כי הכלב והעורב שעברו על ציווי ה' בתיבה. היה נח צריך להפסיק לפרנסם ושימותו כעונש על עזותם, אך נח נהג עמהם לפני משורת הדין ולא עשה חשבונות שמים ועמד ופירנסם וכלכלם, שהרי 'אין בודקים למזונות'.

וזה מה שאמר רבי יונתן בן עמרם לרבי: פרנסני ככלב וכעורב. היינו, כשם שנח פירנס את הכלב והעורב בתיבה למרות שלא הגיע להם, אף אתה פרנסני למרות שלא קריתי ולא שנית.

רבי מרדכי דרוק, היה אומר הסבר נוסף על כך, בשם המגיד רבי נח לעווי. על העורב נאמר בפרשתנו "וישלח את העורב ויצא וישב עד יבשת המים" ופירש"י 'מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר' ע"כ.

(שהרי העורב נשלח ע"י נח מן התיבה החוצה בשעת הסכנה. כי נח היה סבור שאם יהרג יהיה זה עונשו על שעבר את דבר ה', אך העורב ניצל, כי ה' ייעד לו שליחות לכלכל את אליהו הנביא).

ועל הכלב נאמר 'ובשר בשדה טריפה לכלב תשליכון אותו' ואמרו חז"ל כי זה שכר על זלכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו.

יוצא איפה, כי גם הכלב וגם העורב אין להם זכות עצמם, רק הכלב יש לו זכות אבות שסבא רבא שלו שתק במצרים, והעורב יש לו זכות כי נכד נינו יכלכל את אליהו, וזה היה טענת רבי יונתן בן עמרם לרבי: אמנם לא קריתי ולא שנית, אך שמא יש לי זכות אבות או שמא יצא ממני בן או נכד טוב שבעבורו כדאי שתפרנסני ולחיותני.

"וישלח את הערב" (ח - ז)

תשובה ניצחת השיב העורב לנח. רבך שונאני ואתה שונאני, רבך שונאני שהרי מן הטוהורים שבעה ומן הטמאים שנים. ואתה שונאני שאתה מניח מן שבעה ושולח מן שניים שמא יפגע בי שר של חמה או שר של צינה נמצא העולם חסר בריה. [ילקוט שמעוני רמז נ"ח]

לכאורה טענתו של העורב טענה היא, ומדוע בחר נח דווקא לשלוח אותו, והרי אם הוא ימות ייכחדו כל העורבים בעולם? עוד מוסיף העורב וטוען, שמא יפגע בי שר של חמה או שר של צינה, וצריך להבין מה ההוספה הזו ומה לא מסיקה הטענה שהוא יכול להיפגע מכל דבר אחר ולא יישאר מומין העורבים.

רבי משה אורי קלר בספרו "ילקוט האורים", מביא בשם ספר "צנצנת מנחם" - העורב בתחילת טענתו סותר את דברי עצמו. הוא הרי טוען, מאחר וישנם רק שני עורבים בעולם, ראוי היה שלא לשלחו אל הסכנה שמא יפגע וימות, אלא לטענתו נמצאת שוברה כבר בצדה, דווקא משום שישנם רק שני עורבים בעולם, זוהי הסיבה לשלחו כי לעורב יש מעין ביטוח חיים, שהקב"ה בעצמו לא ירצה להכחיד את העורבים. ואדרבה, אם היו שבעה עורבים, אולי היתה סכנה שמא דווקא העורב שנשלח ימות, - והעורב שהכיר בנקודה החלשה של טענה זו, התחכם וביקש לטעון ע"פ הגמ' במסכת כתובות הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים - קור וחום - לפי דרך הטבע הם יכולים לפגוע וזה כבר לא בידי שמים, שאפילו אם הקב"ה ירצה לשמור עלי, אבל הצינים ופחים יפגעו בי.

"וישלח את הערב ויצא ושוב" (ח - ז)

הגמ' בסנהדרין [ק"ח:]: אומרת, שבסוף לא הלך העורב בשליחותו ללמדנו שמגלגלין זכות על ידי זכאי וראוי לזה, ואין שליחות לדבר טוב ומועיל יכולה שתיעשה על ידי מי שאינו הגון.

כך היה רגיל ה"חפץ חיים" לומר, וכך גם נהג בעצמו, שהיה בודק בשבע בדיקות וחקירות אחר השליחים שהיה ממנה על שליחות זו או אחרת, ולא

עורב אחד שיביא מים ומזון לאליהו הנביא, ואתה אומר שלא כדאי לתת, כי השנורר לוקח לו חלק? הלא חלק הכסף כן מגיע, וזה שווה הכל.

פעם היה מעדיף בשל כך לכתת רגליו בעצמו עבור השתדלות ציבורית, ולא ידקק לשליח שאינו לטעמו.

”וישלח את הערב” (ח - ז)

מדוע העורב לא היה מוכן לשליחות של נח אלא לשליחות אצל אליהו בעצירת הגשמים. מסביר המהר”ל, הגמ' בעירוני (כ"ג) אומרת "שחורות כעורב" - במי אתה מוצא דברי תורה, במי שמישים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. וא"כ, העורב הוא עוף אכזרי, ובגלל שנח רצה לשלוח את העורב לדבר טוב, שיראה אם נגמרו המים, וזה נגד טבעו לעשות טובה, ולא היה מוכן אלא לשליחות לפרנס את אליהו - שאליהו הביא פורענות לעולם, "רעב". ולזה הוא היה מוכן כי הוא אכזרי. ואילו לא היה לאליהו מי שיפרנס אותו, לא היה מביא רעב לעולם.

וישלח את הערב ויצא יצוא ושוב וכו' וישלח את היונה" (ח - ז - ה)

מדוע שלח בתחילה נח את העורב ורק לאחר מכן את היונה? מדוע לא שלח מיד את היונה?

מתרץ ה"חתם סופר", מתחילה ידע נח שאין אפשרות לפרוח בכל העולם, ורק סמוך לתיבה היה אפשר לעוף, ולזה היה די בעורב, אך אחר שעברו שבעה ימים רצה נח לשלוח עוף שיפרח וישוט בכל העולם לבחון אולי ימצא איזה אילן וכדומה לנוח עליו, וזאת לא היה יכול לנסות עם כל עוף, שהרי אם יתרחק ויתעייף, יפול למים וימות, לכן שלח דווקא את היונה, שהרי על היונה העידו חז"ל [שבת מ"ט] "כנפיה מגינות עליה", ופירשו התוס' בשם המדרש 'שפורחת בכנף אחד ונחה בשני ושוב פורחת בזה ונחה בזה ולעולם אינה יגיעה ועייפה'. והוא אשר דקדק הפסוק באמרו "ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה", לרגלה לא מצאה מנוח כי רגליה צריכות מנוחה, אבל לכנפיה מצאה מנוח, כי לעולם כנפיה אינם מתעייפות, עכ"ד.

רבי בנימין בירינצווייג (בעלון דרשו) ביאר בזה, שלכן נמשלה כנסת ישראל ליונה כמ"ש "יונתי בחגוי הסלע" [שה"ש ב' - י"ד]: מה היונה לעולם אינה מתעייפת לעוף בכנפיה שבהן היא מעופפת ומתרוממת למעלה, כך ישראל "לא יעפו ולא יגעו" בעבודתם ובעלייתם בתורה ובמצוות כלל ועיקר, ורק ברגליים שהן הסמל לגשמיזות של העולם הזה, שייך עייפות ומנוחה.

"ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה" (ח - י"א)

מדוע משמיענו הכתוב שהיה זה לפנות ערב? בספר "מגדל עוז" לרבי יעקב עמדין מובא דבר מעניין: יום זה שבת היה והיונה אינה תולשת גידולים בשבת. ולכן הביאה לעת ערב היינו לאחר יציאת השבת. זו גם הסיבה שמזמרים בשבת את הזמר "יום שבתון", שבו מזכיר "יונה מצאה בו מנוח" שכבר אז היא שמרה שבת.

רבי דב לנדו שליט"א מתרץ: היונה הביאה את העלה זית לרמז לו שמוטב יהיו מזונותיה מרורים ובידי שמים ולא ע"י אדם, ולכך באה לפנות ערב, לרמז שגם טרחה כל היום עד הערב בשביל העלה זית ומוטב לה לטרוח ולא להיות ניוזנת מנח.

מספרים, כשהציעו לרבי צבי הירש ברלין את הרבנות בברלין, רבים ממקורביו הניאו אותו מלקבל את המשרה, וטענתם היתה כיון שברלין היא עיר של משכילים, הוא לא ירגיש שם בנוח. ר' צבי הירש ברלין החליט לשלוח שליח מיוחד שיתנה על קנקנם של בני העיר, והטיל את המשימה על אחד ממקורביו. זמן קצר לפי הנסיעה, התחרט ר' צבי הירש והחליט למנות מישהו אחר, יהודי "מתקדם" קצת. וכשקורביו תמחו עליו, הסביר כך: אחרי המבול, כשרצה נח לדעת אם הוטבו פני העולם, שלח תחילה את העורב ולא את היונה, ומדוע? שאם היה שולח את היונה, הוא לא היה מגיע לחקר האמת. ה"יונה" לא היתה מבחינה ברשעים, ואפילו אם היו קיימים הם היו מסתירים את פרצופם האמיתי מפני היונה התמה והכשרה, ומעמידים פני יראים ושלמים. לכן שלח את העורב, את העוף הטמא, את העורב יראו כאחד משלהם ולא יעמידו פנים, וכך יעלה בידו לראות את פרצופם האמיתי.

”וישלח את הערב” (ח - ז)

הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו. [רש"י]

בש"ס מצינו כמה פעמים [ביצה כ"א. חולין קכ"ד] כשאמורא שואל ורוצים להתחמק מתשובה, אומרים עורבא פרח. מסביר רש"י עורבא פרח - השיאו לדבר אחר. אומרים בשם רבי חיים מברסק, שהכוונה במשפט עורבא פרח, כמו שהעורב לא הביא שום תשובה לנח, כך אין לך לצפות ממני לתשובה.

ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים" (ח - ז)

פשוטו כמשמעו, אבל מדרש אגדה, מוכן היה העורב לשליחות אחרת כשיבשו המים בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר [מלכים א', י"ז-י"ח] "והעורבים מביאים לו לחם ובשר" [רש"י]

התוספות רא"ש אומר: "עד יבשת המים", שלא הלך בשליחות עד זמנו של אליהו שהסתתר בנחל כרית, ושם [מלכים א' - י"ז-י"ח] כתוב והעורבים מביאים לו לחם ובשר. והרמז, יבשת בהיפוך אותיות תשבי, היינו אליהו.

אומר רבי זלמן סורוצקין, הקב"ה ברא עוף מוזר, עורב, שהוא אכזר ואינו מגדל את ילדיו, והקב"ה צריך לדאוג "לבני עורב אשר יקראו". מגיע המבול והעורב אינו מוכן לבצע שליחות, ובכל זאת ה' מצווה לנח לא לפגוע בו. מדוע? מפני שבעתיד אליהו הנביא יהיה במערה לפרק זמן קצר, והעורב יביא לו את האוכל. נשאלת השאלה, האם צריך לדאוג כל כך הרבה שנים לכל העורבים. התשובה היא כן, הכל כדאי עבור כמה עורבים שיביאו לאליהו לחם.

מה הלך לדידנו? יש כאלו שלא תורמים כסף לשיבות, מדוע? טענתם בפיהם שחלק מהכסף הולך למתרים, לשנורר, ואני לא רוצה לפרנס שנוררים אלא בחורי ישיבה נטו". אומר הרב סורוצקין, הלא אתה רואה שכדאי לפרנס את כל העורבים מבריאת העולם ועוד סופו, ולו כדי שיהיה

"ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ" (ח - י"א)
מהיכן הסיק נח ש"קלו המים", הלא יתכן שמצאה היונה את העלה צף על פני המים?

בספר "מקרא דרדקי" הביא את פירושו של רבי הלל ליכטנשטיין מקולומיאה בפירושו לפסוק זה הביא רש"י את דברי הגמרא בסנהדרין [ק"ח]: שכשהביאה היונה את עלה הזית לפני נח אמרה בכך: "רבנו של עולם, יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך, ולא יהיו מתוקים כדבש ומסורים בידי בשר ודם". והנה, בפרק שירה [פ"ד] הובא כי משפטים אלו מייצגים את שירתה של היונה. ומעתה נבין, כי כשהבחין נח שהיונה אומרת שירה לפני ה', הסיק מכך שהמבול הסתיים. וזאת מעצם העובדה שהיונה אמרה שירה, כפי שאמרו בגמרא [מגילה י':] שכשטבעו המצרים בים ביקשו מלאכי השרת לומר שירה, והקדוש ברוך הוא מנע מהם לעשות זאת ואמר: "מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה!?"

אומר רבי אייזל חריף בדרך צחות, כי היונה חזרה לעת ערב עם עלה זית בפיה, א"כ לא יכלה היונה להוציא הגה מפיה כל היום, ולא יתכן אצל נקבה שיעבור עליה כל היום בשתיקה.

"והנה עלה זית טרף בפיה" (ח - י"א)
"אמרה יהיו מזונותי מרורים כזית בידו של הקב"ה ולא יהיו מתוקים כדבש בידי בשר ודם". [רש"י]
מהו הלשון "בשר ודם" ולא "איש", "אדם", "בריות"? וגם בברכה"ז אנו מבקשים, ואל תצרכנו לא לידי מתנת "בשר ודם". מהו הביטוי הזה. התירוץ, שאנו מתפללים שלא נצטרך אפילו לעצמנו ובשרנו. שאפילו לא נצטרך להיות תלויים בבנינו. מוטב כזית אבל מידו של הקב"ה, כי כשצריכים לבשר ודם ולו גם לבנים שלנו, יכולים לצאת הרבה מריבות, עלבונות וצער, כמו שמקבלים דבש מהדבורה, אבל זה מגיע עם עקיצה.

"והנה עלה זית טרף בפיה" (ח - י"א)
רב ביבי אמר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו. [מדר"ר שם]
בספר "מקראי קדש" לרבי צבי פסח פרנק [הנכפה סימן ג] כתב: מכאן אפשר ליישב מה שהקשו על יסודו של רבי חיים סולובייצ'יק בעניין נס חנוכה. ר' חיים הניח יסוד, שנס פך השמן לא היה בכמות, בתוספת שמן, אלא בעוצמת כח השמן, והראיה, שאם הנס היה בכמות, אין זה נקרא שמן זית אלא שמן של נס ופסול למנורה.
והקשו עליו מדברי התרגום יונתן על הפסוק [שמות ל"ה - כ"ז-כ"ח] "והנשיאים הביאו את אבני השוהם וכו' ואת השמן למאור", ועל זה כתב התרגום יונתן, שענני השמים הביאו מגן עדן את שמן הזית למנורה, וא"כ מוכח שגם שמן של נס כשר למנורה.

אלא מיישב רבי צבי פסח פרנק על פי המדרש לעיל שהיונה הביאה את עלה הזית מגן עדן, הרי שבגן עדן צומחים עלי זית, ולכן גם שמן הזית שהביאו העננים מגן עדן לנשיאים היה כשר למנורה, כי היה שמן טבעי מעץ הזית, ורק הבאתו היתה בנס, אבל שמן זית שהתהווה על ידי מעשה ניסים לגמרי, שלא נוצר מזית טבעי, ודאי פסול למנורה כדברי הגר"ח מבריסק.

"צא מן התבה אתה ואשתך ובניך וכו' ויצא נח ובניו ואשתו" (ח - ט"ז - י"ח)
לכאורה מדוע שינה נח מהציווי שהוא צווה אתה ואשתך ואח"כ בניך, והוא יצא כשאשתו לבסוף. ראיתי מתרצים בדרך צחות בשם רבי אליהו סגל מסאטנוב, הגמ' בפסחים [פ"ג]: אומרת, כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא, ובעה"ב זה הקב"ה, ולכן לא כתוב שעשה, ובפרשתנו כתוב בכל מקום "ויעש נח", ורק כאן ב"צא מן התבה" לא עשה, שהקב"ה אמר לו שיצא עם אשתו ואח"כ בניו, והוא לא עשה כך, רק שיצא הוא ובניו ואח"כ אשתו.

"למשפחתיהם יצאו מן התבה" (ח - ט"ז)
כתוב בגמ' [סנהדרין ק"ח] למשפחותיהם ולא הם. מסביר רבי יעקב עמדין ע"פ הגמ' [בבלין נ"ח] כל בריה שאין בה עצם אינה חיה י"ב חודש. ומכיוון שהמבול היה י"ב חודש, היו בריות שרק תולדותיהם יצאו ולא הם.

"ותבא אליו היונה" (ח - י"א)
מהיכן הביאה אותו רבי אבא בר כהנא אמר, משבשושין שבארץ ישראל הביאה אותו. [מדר"ר לג' - ז']
שואל רבי יהונתן אייבשיץ מנין לחז"ל דבר זה, אולי הביאה אותו ממקום אחר. ומתריך, שהרי היא העדיפה מזונות מהקב"ה ולא מבשר ודם, וא"כ למה לא הביאה זית אלא רק עלה. התשובה, כמו שמצינו על חמורו של רבי פנחס בן יאיר שלא אכל דבר שאינו מעושר, כך גם היונה לא אכלה דבר שאינו מעושר ולכן הביאה עלה שאין צריך לעשר אותו ולא הביאה את הזית עצמו. ממילא, ברור שהעלה של הזית היה מארץ ישראל, כי אם זה היה מחו"ל, היתה מביאה את הזית עצמו, שהרי אין מעשרים בחו"ל.

"והנה עלה זית" (ח - י"א)
מה שהביאה עלה זית מר ולא עלים אחרים שהם ג"כ מרים, אומר ה"פרדס יוסף", ההשחתה בסדום היתה כללית, ודור המבול לא רק שהיו נגועים בגזל, אלא גם בעריות והיו אצלם ריבוי מזמרים. כמו כן זרעו כלאים וקיימו כלאים, ובן נח מצווה על הכלאיים, כמבואר ברמב"ם [פ"י ממלכים ה"ז], ולכן במבול נעקרו כל האילנות. וכן מפורש במדרש רבה [ל"א - ז'], אבל זית אינו מקבל הרכבה כמו שכתוב בירושלמי [כלאים פ"א ה"ז], שדרשו על הפסוק בתהילים [קכ"ה - ג] "בניך כשתילי זיתים", פירוש שלא יהיה בהם פסול ממזרות כמו שהזית אינו מקבל שום הרכבה - ולכן לא יכלה היונה להביא מאילנות אחרים, כי נמחו לגמרי ורק הזית נשאר, כי הוא היחיד שלא היה בו כלאיים.

רבי חיים קניבסקי זצ"ל תירץ: לפי שכל העצים עליהן נושרין בימות הגשמים, כמו"ש בעירובין [ק':] ובר"ש כלאים [פ"ז - מ"ב] בשם הירושלמי, והרי עבר החורף, וכל שכן במבול זה. אבל זית, הרי אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, כמו"ש במנחות [נ"ג:], ולכן לא מצאה היונה אלא עלה זית.

"טרף בפיה" (ח - י"א)
אומר אני שזכר היה. [רש"י]

"ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל בהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח" (ח - ב)

לכאורה אחרי כזה נס מדוע הביא נח קרבן עולה ולא קרבן תודה? תירץ רבי אהרן לייב שטיינמן: כיון שלמעשה לא היה "חיוב" קרבן בכלל. כי חיוב קרבן זה רק בבית המקדש. וההבדל בין קרבן תודה לקרבן עולה. שעולה זה כולו לה'. ואילו בקרבן תודה גם לבעלים יש הנאה. וכיון שאין חיוב. עדיף להביא קרבן עולה שהוא כולו לה'.

"וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר לא אוסיף עוד לקלל את האדמה" (ח' - כ"א)
כאשר יצא נח מן התיבה, ראה לפניו עולם שמים, עומדת לפניו עבודה רבה להקים עולם חדש. ומאידך הוא עייף ויגע, שהרי מבואר במדרש [תנחומא נח ט'] "כל אותן י"ב חודש לא טעם טעם שינה, לא נח ולא בניו. וכן מבואר בגמ' [סנהדרין ק"ח:] "צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה להאכילה ביום האכלונה ביום, שדרכה להאכילה בלילה האכלונה בלילה". מה היה עושה אדם אחר במקומו, תחילה היה עוסק בצרכי גופו, בסידור ענייני הפרטים, ולאחר מכן בסידור העולם. אבל נח חשב אחרת, ראשית כל הקים מזבח והעלה עליו קרבן. אומר רבי יוסף שלום אלישיב, לכן לא לחינם כתוב בתורה "וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר לא אוסיף עוד לקלל את האדמה" - כי קרבן טהור כזה, מחשבה טהורה שכזו, כדי להציל ולבנות את העולם החדש - זהו "ריח ניחוח" העולה לרצון לפני ה'. ובמדרש [ילקוט"ש צו תע"ט] אמרו "וערבה לה' וגו' כימי עולם וכשנים קדמוניות" ... 'כימי עולם' כימי נח הה"ד 'כי מי נח זאת לי' וגו'". והיינו, שאנו מבקשים שתערב לה' מנחת יהודה וירושלים כאותה מנחה טהורה שהקריב נח.

"כי יצר לב האדם רע מנעריו" (ח' - כ"א)

מהו בדיוק יצר הרע. היטיב להגדיר זאת הסבא מנובהרדוק וכך תיאר אותו. לעיירה אחת הגיע אדם והתחיל להסתובב בה. לפתע חש צורך לנקביו, חיפש מקום להתפנות, חיפש ולא מצא. ככל שהזמן עבר, נעשה האיש קצר רוח וחיפש במהירות גוברת והולכת, עד שהתחיל לרוץ ועבר לחפש בריצה. אנשי העיירה ראו אדם שרץ ברחובות באמצע היום עורר את סקרנותם "מי יודע מה קרה?" והתחילו לרוץ בעקבותיו. ככל שהתרבו האנשים שהתחילו לרוץ אחרי האיש, סגרו גם בעלי החנויות את עסקיהם ומיהרו אף הם בעקבות כולם. לא עבר זמן, וגם עקרות הבית הפסיקו מעבודתן ומיהרו לרוץ, "מי יודע מה קרה". וכך רץ האיש ברחובות העיר, וכשלא מצא את מבוקשו, רץ לעבר היציאה מהעיר לעבר גבעות החול וכל העיירה בעקבותיו. סוף סוף הגיע האיש למקום סתר, עשה את צרכיו וכל ההמון שרץ אחריו, נעמדו במקומם בתדהמה כשהבינו לאן הם רצו... כך נראים האנשים שרצים אחרי תאוות העולם הזה ובסוף רואים לאן רצו ובמה השקיעו את הונם וחילם. למה יצר הרע נקרא מלך כסיל? שהוא עושה מאנשים כסילים.

רבי יוסף שלמה כהנמן הרב מפוניבז' מספר, כי את המשמעות האמיתית של הפסוק הבנתי באחד מביקורי אצל ה"חפץ חיים" - נכנסתי וראיתי איך שהוא

מאכיל את בנו הקטן אהרן [מזיווג שני], שישב על כסא גבוה מיוחד לתינוקות וה"חפץ חיים" ריצה את הילד פעם אחר פעם, אהרל"ה אכול, אהרל"ה אכול - ואהרל"ה אכול. לפתע ה"חפץ חיים" ראה אותי, ואמר לי אתה יודע מדוע הילד לא אוכל. זה פסוק מפורש, "כי יצר לב האדם רע מנעריו" - משנער לצאת ממעי אמו. מה מסוגל יצר הרע ללמד לכוה ילד קטן, אל תאכל, תהיה חלש, לא יהיה לך כח, תהיה ילד חולני, אל תלך לחיידר. וכי הוא יכול להגיד לו משהו אחר, הרי הוא לא מחויב בשום מצוה ופטור מעונשין - מספר הרב מפוניבז', ה"חפץ חיים" ראה שעל פניו מרחפת בת שחוק קלה, הוסיף לי ה"חפץ חיים", רוצה לראות שאני צודק, לך תיכנס לשכן שלי ותראה אותו זולל וסובא. אותו יצר הרע שאומר לאהרל"ה שלנו אל תאכל, אומר לגוי תאכל כדי שיהיה לך כח להרביץ ולהרוג יהודים.

"כי יצר לב האדם רע מנעריו" (ח' - כ"א)

רבי דוד פוברסקי ראש ישיבת פוניבז' היה רגיל לשנן את תשובתו של ה"נודע ביהודה" [יור"ד ס"י מהד"ת] שהשיב לאדם עשיר שהיו לו אחוזות ויערות, האם מותר לצוד ציד. הנודע ביהודה השיב לו תשובה ארוכה בעניין צער בע"ח, אולם הוא מוסיף לו. "ואני תמה על גוף הדבר, ולא מצינו 'איש ציד' רק בנמרוד ועשו, ואין זה דרכי בני אברהם ויצחק, ולכן השומע לי ישכון בטח השקט ושאנן בביתו ולא יאבד זמנו בדברים האלה". עלינו לדעת, כי יש הנהגות ומעשים שלכאורה אין בהם כל איסור, ואולי מותרים לכתחילה ע"פ ההלכה, אך אינם ראויים ליהודי לעשותם.

"עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו" (ח' - ב"ב)

מפסוק זה למדו חז"ל, וכן פסק הרמב"ם [מלכים פ"י - ה"ט] "עכו"ם ששבת חייב מיתה". וא"כ מקשים העולם על דברי המדרש רבה על הפסוק "וישמר משמרתו מצותי חוקתי ותורתו" - רבי יונתן בשם רבי יוחנן אומר: אפילו הלכות עירובי חצירות היה אברהם יודע, "תורתו" שתי תורות שקיים, אפילו מצוה קלה שבעל פה. ותמהו, איך שמר אברהם שבת, והלא עכו"ם ששבת חייב מיתה?

ישוב לקושיא זו, הובא בספר "המקנה" על מסכת קידושין, לרבי פנחס הלוי הורביץ אב"ר פרנקפורט. בני ישראל, היום הולך ומתייחס אחר הלילה שלפניו, אבל קודם מתן תורה, היה הלילה הולך ומתייחס אחר היום שלפניו. אחת ההוכחות לכך היא הפסוק שלפניו, "יום ולילה לא ישבתו", יום ואחר כך הלילה ששייך לו. וא"כ, אברהם אמנם שמר את השבת, אבל עשה זאת לפי דיני ישראל שניתנו לאחר מכן, וכפי שאומר הפסוק "מעורב עד ערב תשבתו שבתכם". וא"כ, ממה נפשך יצא ידי חובתו, אם דינו כישראל, הרי שמר שבת, ואם דינו כבן נח, הרי עשה מלאכה בערב שבת ובמוצאי שבת, ואצל אומות העולם הלילה הולך אחר היום שלפניו, וא"כ עשה מלאכה בשבת, כלומר, בלילה שלאחריו, שאצל האומות שייך ליום השבת.

בספר "תורת עירובין" לרבי מנחם מנדל קרענגיל מקראקא תירץ באופן אחר. הרמב"ם [הלכות מלכים פ"י ה"י] כתב, בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, וכל מה שחייב

מיתה הוא רק בעושה על דעת מצוות ה' ולא בעושה על דעת לקבל שכר כאינו מצווה ועושה. וא"כ, אבות העולם שקיימו את כל התורה קודם שניתנה, ואברהם אבינו שנעשו שתי כליותיו כשתי מעיינות, והיה יודע כל התרי"ג מצוות בשורשן, ובוודאי ידע גם שכן נח ששבת חייב מיתה, היה מקיים אותם מעצמו רק לשם שכר ולא על דעת מצווה ועושה.

"יום ולילה לא ישבתו" (ה - כ"ב)

רופא לא דתי ביקר פעם אצל ה"חפץ חיים". שאל אותו ה"חפץ חיים" איך אתה יודע שמחר תזרח השמש? ענה לו הרופא: הרי יודע שבכל יום זורחת השמש, מדוע עלינו לחשוב שמחר לא תזרח השמש? אמר לו ה"חפץ חיים" לא בגלל זה חייבת השמש לזרוח, המחייב הוא, הפסוק בתורה "יום ולילה לא ישבתו", בתורה כתובה מציאות ולכן לא יתכן שהשמש לא תזרח מחר.

"אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" (ט - ד)

נחלקו הראשונים אם איסור "אבר מן החי" חל גם על אבר אדם. אך בימינו ובמחוזותינו זה נשמע כשאלה תלושה מן המציאות, שכן לא ראינו ולא שמענו על העושה כמעשה הקניבלים, אוכלי האדם. אמנם, בגליון של 'מכון להוראה' מצאנו שאלה מעשית לגבי אכילת עור אדם! מי מעלה על דעתו לסעוד את נפשו בעור אדם!?

מסתבר שלא מעט אנשים נכשלים בזה! הכוונה לאותם שרגילים לכסוס פיסות עור מאצבעותיהם, ולא פעם אף בולעים זאת, מדברי הרמב"ם עולה שעור אדם אסור מדאורייתא [הל' מאכלות אסורות פ"ב ה"ג ופ"ג ה"א] וכתב ה"בן איש חי" [שנה ב' פ' אמוה] דיש להזהר שלא לקלוף או לחתוך עור האדם בשיניו, פן ישאר קצת בין שיניו או בפיו. הכף החיים [סי' ע"ט סק"ב] מביא מהחיד"א בשם מהר"ש בן הרשב"ץ, שמה שנהגו הנשים לבלוע ערלת התינוק אחר המילה לסגולה - איסור גמור הוא. ומובא בשו"ת "שאלת יעבץ" [סי' מ"א] שהערלה אינה אלא עור. אם כן מה ההבדל בין אכילת עור הערלה לאכילת עור האצבע? ושניהם אסורים! (הופיע במוסף ש"ק י"ג)

"שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (ט - ו)

ישנם אנשים שמתוך כוונתם להיטיב לפלוני, לעקור ממנו רעה, הם פוגעים בו ברבים ומוכיחים אותו ולפעמים עד כדי הלבנת פנים. אומר רבי יחזקאל מקוזמיר, דבר זה יכול להרשות רק רב או מחנך מסור אוהב ונאמן, המוכן גם להקריב עצמו עבורו בשעת הצורך, ולהטיב עמו גם טובה חומרית. רק איש כזה זכאי במקרה הצורך לבייש את תלמידו לטובתו, אבל מי שאיננו מסור לו, אסור לו לבייש ברבים, שזה כאילו שופך דמים. דבר זה רמוז בפסוק שלפנינו, "שופך דם האדם" - אדם המסוגל לשפוך את דם עצמו - באדם, למען אדם אחר, רק אז "דמו ישפך" - יכול הוא לפעמים לביישו לטובתו.

"את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ" (ט - י"ג)

כותב ה"חתם סופר": "קשתי - ראשי תיבות: קדושת, שמי, תורת, ימיני. רבי חזקיה פייבל פלוט, רבה של שוראן, מעיד כי רבו ה"חתם סופר" היה חוזר על רמז זה מדי שנה בפרשת נח.

בהתעמקו להבין את דברי רבו, העלה במצודתו ביאור נפלא לדברים: את תפלת שמונה עשרה אנו מסיימים בבקשה מיוחדת: "עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך". מקורה של בקשה זו בדברי המדרש שהובא בטור [או"ח קכ"ב]: "אמר שמואל: 'כל הזריז לומר ארבעה דברים הללו זוכה ומקבל פני שכינה: עשה למען שמך עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך'". את מעלתה של בקשה זו ניתן להסביר על פי דברי הגמרא [ברכות ל"ב]: "מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה", וכפי שקונן הנביא [איכה ג' - מ"ד]: "סכותה בענן לך מעבור תפילה". לפיכך אנו מבקשים בסיום התפילה: "עשה למען שמך...", לאמר: גם אם נסתמו שערי תפילה, לא למעננו עשה כי אם למענך, ובכך אנו פותחים שערי שמים.

מעתה יתפרש הרמז יפה בפסוק: "את קשתי נתתי בענן" נרמז שגם בעת הגלות, כאשר הענן מכסה ונועל בפנינו את שערי התפלה, נתן בידינו הקדוש ברוך הוא את סגולת 'קשתי' - הזכרת ארבעת הדברים האמורים, כסגולה לכך שתפילתנו תבקע את אותו ענן. (ליקוטי חבר בן חיים חלק ג' בהקדמה)

"את קשתי נתתי בענן" (ט - י"ג)

למה דווקא קשת ולא שאר המזלות, כי המבול היה בכסלו שמזל קשת משמש בו.

"ויחל נח איש האדמה וישע כרם" (ט - כ)

עשה עצמו חולין, שהיה לו לעסוק תחילה בנטיעה אחרת. [רש"י] ראש ישיבת "באר יעקב" רבי משה שמואל שפירא זצ"ל [בספרו "זהב משבא"] כתב, ששמע מרבי ירוחם ממייר [עיי' בספרו "דעת תורה" כאן ועל הפסוק "ודי זהב" דברים א' א] שיסוד כל דבר טמון בהתחלה. הכל כלול בהתחלה, אם לטוב ואם חלילה לקלקול. וזה מה שהפך את נח מאיש צדיק תמים, לאיש אדמה, כי תחילת עבודתו אחר המבול היה בכרם.

ודבר זה מובאר גם בפסוק "לדבר בס" [דברים י"א - י"ט], מפרש רש"י שקטן המתחיל לדבר, אביו מלמדו תורה, ואם לאו כאילו קוברו. ופלא הוא, למה מי שלא מתחיל בדברי תורה כאילו קוברו הרי יכול לדבר איתו אח"כ בדברי תורה? אלא שזהו כח ההתחלה, אם בהתחלה לא דיבר איתו בדברי תורה, הרי הוא כאילו קוברו, כי ההתחלה היא בשורש וכל החיים לפי השורש.

רבי איצלה מוואלוז'ין בספרו "פה קדוש" מסביר על פי משל לאדם ששילח את בנו מעל שולחנו וברך אותו: מלאכתך הראשונה תצלח מאוד. אם היה בנו ירא שמים, ילך הוא ללמוד תורה כדי שיחולו הברכות על הצלחה בתורה, ואם לאו, עוסק הוא במסחר. כך נח שברכו ה' עם תום המבול, כמו שנאמר "ויברך אלקים את נח", והלך ופתח ועסק במלאכה של חולין - "ויטע כרם".

"ויטע כרם" (ט - כ) "ויישת מן היין וישכר" (ט - כ"א)

חז"ל אומרים, בו ביום נטע בו ביום שתה בו ביום נתבזה. [מדרש רבה לו' ד'] שואל המגיד מדובנא, איך אפשר להבין זאת, הרי זהו נס למעלה מן הטבע - לשם מי ולשם מה היו צריק לעשות נס זה? ומתריך במשל לאדם שהיה עני ואביון ובלי פרנסה. הגרוע מכל, שגם כשמצא עבודה, לא הצליח להחזיק

מעמד מעבר לכמה ימים. ביש המזל והשלומיאיות רדפו אחריו לאן שפנה. יום אחד הגיע לרבו ממרר בבכי, וביקשו שיברכו שיזכה לפרנסה טובה סוף סוף. בירך אותו הרב, שהדבר הראשון שיעשה מרגע שיעזוב את הדרו, יצליח ויעשה פרי. שב האיש לביתו שמח וטוב לב, הוא הוציא את ארנקו, שנותרו בו מספר פרוטות בלבד, והתחיל לספור אותם וחיכה שכספו ילך ויתרבה כדברי הרב. אשתו עמדה מהצד והופתעה לראות את בעלה מתעסק כל הזמן בספירת המטבעות. התחילה אשתו לצעוק מה אתה מתעסק בשטויות, אבל הוא לא רצה להפסיק ממלאכת הספירה כדי לא למנוע את ברכת הרב לחול, וסימן לה בידו שתפסיק להפריע לו. כשראתה האשה את הסימן, התרגזה יותר והתחילה לצעוק על בעלה, ובבית ששון ושמחה. הסוף היה, שהדבר היחיד שהצליח ועשה פרי באותו בית היה הריב בין הבעל לאשה.

זה מה שקרה אצל נח כשיצא התיבה. התורה מספרת שהקב"ה הריח את ריח הניחוח שעלו מן העולות שהקריב נח, והקב"ה בירך אותו ואת בניו. וכיון שהימים שלאחר המבול היו ימים של רצון ושל בריאה חדשה ושל יקום חדש, ברור היה שכל מה שיעשה בצאתו מהתיבה יצליח, השאלה היחידה היתה במה יבחר נח להתעסק בימים חשובים שכאלה. ומכיוון שהחליט נח ליטע כרם, דהיינו התעסקות בענייני העולם הזה, נכנס בכח הגפן ברכה עד כדי כך שבאותו היום כבר נעשה הכל, הנטיעה והצמיחה, הבשלת הפירות וסחיטת היין וכל הפעולות השליליות שבאו בעקבותיו. נמצאנו למדים, שיש זמנים בהם נותנים לאדם כוחות מיוחדים ויש לו לנצלם לדברים חיוביים, ואם אינו מנצל לדברים חיוביים, יש מקום לחשוש שהכח הזה יפעל בכיוון השלילי.

"וישת מן היין" (ט' כ"א)
כתוב "היין" בה"א הידיעה. אומרים בשם ה"שפת אמת", אותה כמות של יין שיכל לשתות לפני המבול ולא השתכר, כששתה אותה אחר המבול השתכר. וכלשונו, לא שהכוסות התקטנו, אלא הראש התקטן, כי אחרי המבול נחלשו הדורות ולא יכל לקלוט מה שקלט קודם.
ובשם הגרי"ד סולובייצ'יק מובא מדוע מודגש היין, על פי המדרש [מד"ר ל"ו ט'] שהובא לעיל שבאותו היום נטע ואותו היום צמח ובאותו היום עשו ממנו יין, ונח לא ידע בגודל הנס, וחשב שהוא מיץ ענבים, ולכן השתכר.

"וישת מן היין וישכר" (ט' - כ"א)
כתוב במדרש **תנחומא** [נח אות י"ג] אמר לו שטן, בא ונשתתף שנינו בכרם זה. אמר לו לחיי מה עשה שטן הביא כבש והרגו תחת הגפן אחר כך הביא ארי והרגו שם, ואחר כך הביא חזיר והרגו, ואחר כך הביא קוף והרגו תחת הכרם והטיפו דמם באותו הכרם והשקוהו מדמיהם. רמז לו, שקודם שישתה אדם מן היין, הרי הוא תם ככבש זו שאינה יודעת כלום, וכרחל לפני גוזיזה נאלמה. שתה כהוגן, הרי הוא גבור כארי ואומר אין כמותו בעולם. כיון ששתה יותר מדי, נעשה כחזיר מתלכלך במי רגלים ובדבר אחר. נשתכר, נעשה כקוף עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבלות הפה, ואינו יודע מה יעשה. וכל זה, ארע לנח הצדיק.

"ויחל נח איש האדמה ויטע כרם" (ט' - כ)
מעשה ברב עיר מכובדת, שערך מסיבה לידידיו. בסיום הסעודה הגישו י"ש משובח עתיק יומין. הרב שתה לחיים עם המסובין, וכיון שלא הכיר את עצמו, שתה ושתה עד שהשתכר. ולא סתם השתכר, אלא עד כדי כך שהתחיל לקפוץ ולרקוד. בתחילה רקד על הארץ, אח"כ עלה על השולחן, שמח ורקד כאחד השיכורים, בצורה משפילה במיוחד. אח"כ נשכב על הארץ מתחת לשולחן ונרדם. חלפו מספר שעות, הרב קם משנתו והתפכח מיינו. אמרה לו אשתו בכאב "בושה וכלימה, היית שיכור. רב העיר השתכר, ואיך שהיית נראה, .. וכו'". הרב השתומם, נבהל ונדהם, אני? "כן". מרוב צער, התעלף. הבושה שאפפה אותו, גרמה לו להחליט לא לצאת מפתח הבית חודש ימים. "אני רקדתי על השולחן בצורה משפילה לפני תושבי העיר, איך אסתובב ברחוב?! אחרי חודש הבושה נחלשה, הוא כבר היה מסוגל לצאת מהבית כשפניו כבושות בקרקע. הרב עשה מאמץ לטייל מעט ברחוב, צועד לאיטו, הוא חלף על יד חנות צילום, והנה בחלון הראווה היתה פרוסה תמונה בגודל מטר על מטר, בה נראה, רב העיר שיכור ורוקד על השולחן. הזדעזע כולו ולא ידע היכן לטמון את בושתו. רץ לביתו בעיניים מושפלות וזולגות דמעות "מה יהיה? איך אוכל לחיות? איך אצא לרחוב" האם עוד אהיה מסוגל לפסוע ברחבי העיר.

זוכו בניו גם הם לקבר, לאחר כמה אלפי שנה במלחמת גוג ומגוג, בזה שיקברו אותם ולא יאכל אותם החיות, וגם הקבר מהווה כיסוי, אבל רק אחרי מותם.

"ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו" (ט - כ"ה)

לפני מאות שנים היה קיים בעולם מושג של עבדים, אך עם השנים בעולם הנקרא 'נאור' ביטלו את המושג עבדות. ומחשיבים זאת כנקודת ציון משמעותית ב'נאורתה של האנושות והתקדמותו של האדם'. אבל רבי הלל זקס זצ"ל אמר בזה שהדברים בדיוק להיפך, ביטול העבדות נבע מנסיגתו של האדם, ירידתו והתקרבותו לעבד, החיסרון הוא בנו, שאנחנו לא יכולים להשתמש בעבדים כי מרגישים דומים להם - גם הם בני אדם! שהרי בעבר השימוש בעבד היה עד כדי רחיצתו של האדון, ולזה הרי אין אנו מסוגלים. לעומת זאת, אם בעל חי יסתכל עלינו כשאנו מתרחצים, אין זה מפריע לנו בכלל, אין זה אלא שהחיסרון בנו, שמרגישים בו בעבד כאדם שווה לנו, ולא כנחות לנו, כי אנחנו ירדנו לדרגתו.

"עבד עבדים יהיה לאחיו" (ט - כ"ה)

כותב הרמ"ע מפאנו, טבי עבדו של רבן גמליאל היה גלגול של חם, ולכן היה צריך לעבוד תמיד, ולכן לא היה יכול לשחררו.

"יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם" (ט - כ"ז)

יפת מתורגם יפתי - ירחיב, וישכון באהלי שם - מדרש חכמים, אע"פ שיפת אלקים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית שני, לא שרתה בו שכינה. והיכן שרתה? במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם, וזהו "וישכון באהלי שם". [רש"י]

אומר ה'חתם סופר', את המילה "יפת", אם תרחיב אותה במלואה, יו"ד פ"י תי"ו - עולה בגימטריה - כורש (526). והנה, כורש אותיות שכור, שע"י שכרותו של נח, נתברך יפת בכורש.

"ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו" (ט - כ"ה)

חז"ל שואלים [בראשית רבה פל"ז], למה נח קילל את בנו של חם ולא את חם עצמו, מה ההגיון? עונים חז"ל כי כשנח ובניו יצאו מן התיבה הם קיבלו במתנה ברכה "ויברך אלקים את נח ואת בניו" ובמקום שהקב"ה מברך לא יכולה לחול קללה. ולמה דווקא את כנען? מפני שחם מנע מנח את הבן הרביעי, ומן היושר לקלל את בנו הרביעי, שהוא כנען.

על בסיס דברים אלו, אומר ה'שיח יצחק' דבר מעניין: כתוב בגמרא "כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה חוץ מהוצאת שבת, יום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה" [ביצה ט"ז] למה "הוצאת שבת" יצאו מן הכלל, מדוע עליהם לא חלה הקללה של "בזעת אפיך תאכל לחם"? מסביר ה'שיח יצחק' לפי דברי המדרש הנ"ל, כי השבת קיבלה ברכה מהקב"ה, ככתוב "ויברך אלקים את יום השביעי", ובמקום שיש ברכה לא יכולה לחול הקללה של בזיעת אפיך תאכל לחם.

לכאורה, הלא כתוב "ויין ישמח לבב אנוש"? ומתרגום, רק שלא תהיה שיכור] עוד מפרשים על זו הדרך, "יש דורשין אותו לשבח, יש אומרים שי"ש [יין שרף] הוא תמיד שבת, ויש אומרים שי"ש הוא תמיד לגנאי.

מסופר על רבי אברהם אביש מפרנקפורט בעל "ברכת אברהם" שנתן מכתב המלצה למשולח אחד נצרך, שבנותיו הגיעו לפרקן. לאחר זמן התברר שאדם זה נותן עיניו בכוס, והכסף שאסף הלך לשתיית משקאות חריפים, והתגולל ברחובות וכתב ההמלצה בכיסו. באו לר' אביש וסיפרו לו. אמר להם, כעת מובן מדוע אומרים "שיכור כלוט", והלא נח השתכר לפניו, אך לוט שהיו לו בנות להשיא ובכל זאת השתכר, זהו שיכור...

"וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת וכו'

וילכו אחורנית וכו' ופניהם אחורנית וכו'" (ט - כ"ב - כ"א)

שואל רבי ישעיה פירסט, אב"ד וינה, מהו כפל הלשון, שאם הלכו אחורנית ברור שפניהם אחורנית? ומתריץ בדרך צחות, כאשר חם ראה את מעשה אביו והבין שהדבר מגונה, מיד "ויגד לשני אחיו", כאילו ששמח שמצא באביו דבר גנאי, והלך להלשין אצל שני אחיו. אבל שני אחיו הביטו אחורנית על מעשה אביהם בעבר, שהיה כבר בן שש מאות שנה, וכל שנותיו עברו עליו בצדקות ובתמימות, וכמו שמעידה התורה "נח איש צדיק תמים". לכן מדגישה התורה "וערוות אביהם לא ראו", לא ראו מה שקורה עכשיו, אלא על רוב שנותיו שעברו כהוגן.

"ויקח שם ויפת את השמלה" (ט - כ"א)

לא כתוב "ויקחו", אלא "ויקח", למד על שם שנתאמן במצוה יותר מיפת, לכן זכו בניו. [רש"י]

שואל ה'חפץ חיים', אמנם שם התאמן יותר, אבל הרי גם יפת היה איתו יחד, ומדוע המצוה לא מתייחסת גם אליו? ותירץ, עשירות ברוחניות אינה דומה לעשירות בגשמיות, בכסף, אם לאחד יש אלף ולשני אלפים, הרי שלשני יש כסף כפול מהראשון, אבל ברוחניות, אדם שידוע מסכת אחת ואילו חברו בקי בשתי מסכתות, אין הפרוש שמעלתו של השני היא כפולה, אלא היחס הוא לאין ערוך. וכשם שיהלום שגודלו שני קרט אינו שווה בכלל בשוויו לקרט אחד. ולכן שם שהתאמן במצוה, זכה והמצווה נקראה על שמו.

"ויקח שם ויפת את השמלה וכו' ויכסו את ערות אביהם" (ט - כ"א)

אין כתיב ויקחו, אלא ויקח, לימד על שם שנתאמן במצוה יותר מיפת, לכן זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה לבניו שנאמר [יחזקאל ל"ט - י"א] "אתן לגוג מקום שם קבר". [רש"י].

שואל רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזניים לתורה", מהי המידה כנגד מידה כאן? ותירץ, אמנם שניהם כיסו את ערוות אביהם, ההבדל ששם עשה זו בחיות ובזריות, ולכן השכר שלו להתעטף בטלית שתכסה אותו ואת בניו אחריו כאשר הם חיים וזרזירים למצוות. לעומת זאת, יפת עשה זאת בקרירות כמת,

"ויהי כל ימי נח תשע מאות שנה וחמישים שנה" (ש' - כ"ט)

הקשה רבי שאול קויפמאן זצ"ל בספרו "מושחת שמן", בפסוק זה נכתב מנין שנותיו של נח 'תשע מאות וחמישים', ולפי החשבון העולה מהפסוקים חסרה שנה אחת, כי לעיל כתיב [לעיל ר' - ז'] 'ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ', ומשך ימי המבול היו שנה, ואחר כך [פסוק כ"ט] כתיב "ויהי נח אחר המבול שלש מאות שנה וחמישים שנה, וא"כ נמצא שימי חייו היו תשע מאות וחמישים ואחד - שלא כפי החשבון שמנה הכתוב כאן?

ותירץ, לפי מה שכתב הריב"א [לעיל ה' - י"א] בשם רבינו תם מאורלייני"ש שדקדק מלשון הפסוק [י' - י"א] 'בשנת שש מאות שנה לחיי נח', שאמר הכתוב 'לחיי נח', לומר שעד עכשיו היו לו חיים, אבל שנת המבול לא נחשבה לחיים, לפי פירושו אתי שפיר, שלא נמנית שנה זו למנין שנות חייו, ולכן אמר רק 'תשע מאות וחמישים' - להוציא את שנת המבול.

"אחי יפת הגדול" (י' - כ"א)

איני יודע אם יפת הגדול אם שם, כשהוא אומר [להלן י"א - י'] "שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול", הוי אומר יפת הגדול, שהרי בן חמש מאות שנה היה נח כשהתחיל להוליד, והמבול היה בשנת שש מאות שנה לנח, נמצא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה, ושם לא הגיע למאה שנה עד שנתים אחר המבול. [רש"י]

צריך להבין מדוע באמת נח לא זכה לבנים עד הגיעו לגיל חמש מאות שנה, הרי בני דורו כבר ילדו בגיל צעיר יותר? מתרץ הספורנו, מאז שהתחיל להוכיח את בני דורו, זכה לבנים, עכ"ל. מבואר בדבריו, שנח לא זכה לפרי בטן עד שהיה בן חמש מאות שנה, מפני שהיה יכול להוכיח את בני דורו ולא עשה כן. רק כשהתחיל לדאוג לאחרים ולהוכיחם, נתברך בזרע של קיימא.

"ולעבר יולד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן" (י' - כ"ה)

על 'פלג' כתוב הסבר מדוע נקרא שמו כך, ואילו על 'יקטן' אחיו אין שום הסבר בתורה למה נקרא בשם זה. והסיבה לכך ביאר החוזה מלובלין רבי יעקב יצחק מלובלין, שהוא מפני ששם המורה על פילוג צריך הסבר, אבל אין שום צורך להסביר שם המורה על עונה וקטנות.

"ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" (י"א - א')

שפה אחת - לשון הקודש. [רש"י]

רבי פנחס מקוריין זצ"ל [אמרי פנחס י"א] שואל כמה קושיות בפסוק:

א. לכאורה יש כאן כפילות לשון, שאמר שפה אחת ודברים אחדים, ומאי בנייהו.

ב. בהמשך אמר 'הבה נרדה ונבלה שם שפתם', משמע שזבה ביטל את הישפה אחת. אבל לא מצינו שום התחכמות נגד הדברים אחדים.

ג. בשלמא להשכיח מכולם שפה אחת בין לילה ניחא, אבל איך למדו האומות כל אחת את לשונה החדשה בלילה אחד. איך קרה הדבר.

ד. הרי כבר אמר הכתוב לעיל [י' - כ'] 'ללשוונתם בגוייהם', הרי שכבר היו בעולם שבעים לשונות קודם לכן.

ומתרץ את כל התמיהות במהלך אחד. כי לעולם היה לכל אומה מאז ומתמיד שפה משלה, אלא שמלבד זאת היתה להם גם שפה אחת אחידה אותה הבינו כולם, והיא לשון הקודש. זהו שאמר הכתוב 'שפה אחת', היינו לשון הקודש, 'ודברים אחדים' - השפות השונות של כל אומה בפני עצמה. והקב"ה לקח כעת מהגויים רק את השפה המשותפת, והשאירם כל אחד עם לשונו הפרטית שידע היטב. ובוה סרו כל התמיהות אחת לאחת.

"ויאמרו איש אל רעהו הבה נלכנה לבנים" (י"א - ג')

יש להבין לשם מה פרטה התורה את תהליך עשיית הלבנים. בספר "האיש על החומה" [כרך ב' עמ' 39] מסופר על פגישתו של הגר"ח זוננפלד עם נשיא צ'כוסלובקיה - שהיה מחסידי אומות העולם. בפגישתם דיברו על נושאים שונים, ועל ההידרדרות המוסרית של האדם ועל העוצמה של כוחו ועוצם ידי - וכך אמר הגר"ח. התורה מספרת "ויאמרו איש אל רעהו הבה נלכנה לבנים" ואח"כ כתוב עיקר החטא "ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל". ולכאורה קשה מה קשור בניית הלבנים לעניין זה, איך הוא מתקשר לחטאם של אנשי דור הפלגה, ומה רע בהכנת הלבנים. אלא כאן מתחיל השורש של הכפירה של אנשי דור הפלגה - הם הטיפו לטיפוח הכח העצמי של האדם, ועל הצורך להינתק מטובותיו של הקב"ה, ואם ה' הכין לאדם אבנים שהוא חומר בניה מוכן, הם היו צריכים להפגין ולהתריס שהם יכולים לעשות חומרי בניה לבד. ולכן כתוב "הבה נלכנה לבנים ונשרפה לשריפה ותהי להם הלבנה לאבן" - יש לנו אבנים משלנו ואין אנו זקוקים לאבניו של הקב"ה - השקפה זו של טיפוח היכולת העצמית שימשה כרקע והכנה למרד הגדול בקב"ה שהופגן ע"י המגדל שראשו בשמים.

"וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם" (י"א - ה')

אלא בני מיי? שוא בני חמורים וגמלים. אלא בני האדם הראשון שהיה כפוי טובה ואמר "האשה אשר נתת עמדי", אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשיפעם טובה ומלטם מן המבול. [רש"י]

אומר הסבא מסלבודקא, למדים אנו מכאן, שכפיות טובה יכולה להשתרש בטבע של בני אדם עד לדורות הבאים, והיא מחלחלת דורות על גבי דורות, עד שנתגלתה במלוא קלונה בדור הפלגה, שרצו למרוד בה' בגלל היותם "בני האדם" - בניו של אדם הראשון שהיה כפוי טובה. וא"כ, מידה טובה גדולה ממידת פורענות, וא"כ שיפור המידות המוסריות או קלקולן, משפיעים לדורי דורות לטובה או לרעה.

"הן עם אחד ושפה אחת וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות" (י"א - ו')

הר"ן בדרשותיו [דרוש ראשון] כותב, והנה אלו האנשים בעת ההיא לא חטאו בדבר לא במעשה ולא במחשבה, וגם כשהקב"ה ירד לראות, לא אמר שעברו עבירה, אלא אומר כי "הן עם אחד ושפה אחת וזה החלם לעשות" - כלומר ירד והשיגיה למה שימשך ממנו ואם לעת עתה אין רע, אמנם הכינוס היה רע להם ורע לעולם, "וזה החלם לעשות" הם מתחילים, א"כ הבעיה היא ההמשך

ולא ההתחלה, אבל אם ימשך הדבר גם מה שנבצר מהם עתה, בהמשך כשיתבססו יבצעו את כל מבוקשם, כי אין ספק שהדורות ההם כולם היו משתדלים לקומם את העבודה זרה שלהם ולהשכיח שמו של הקב"ה ולא עלה בידם מפני חילוק הממשלות והארצות כי היה לעובדי השם מפלט מה שלא יהיה כן אם תימשך הסכמתם, כי כאשר ברח אברהם מפני נמרוד ללכת אל ארץ כנען לו היה נמרוד מושל בכל העולם אלא ילך מרוחו, עכ"ד.

היהודים תמיד מצאו לאן לברוח. גורשו מספרד, הלכו לאשכנז, רדפו אותם שם, הלכו לארה"ב. חלוקת העולם למדינות זה הנס שלנו. וכך גם היה אז, אלא שהם החליטו שאין צורך בחלוקה זו, ויבנו מגדל אחד, ידברו שפה אחת ומדינה אחת. לכן אמר הקב"ה "הבה נרדה ונבלה שם שפתם" - לא ישמעו איש שפת רעהו, וכך על כרחם יצטרכו לחלק שוב למדינות ולאברהם אבינו יהיה לאן ללכת, ולרעו אחריו לדורי דורות יהיה מקום מפלט.

בספר "לבוש יוסף" הביא שבספר "שמחת אליעזר" לרבי שמחה וסרמן כתב [ח"ב - י"ד], שימים אחדים לפני שהרגו את אביו רבי אלחנן הי"ד בפורט התשיעי בקובנא, הוא מסר שיחה לסובבים אותו. וכך אמר, היה אדם שלא הבין כלל בחקלאות, וביקש מאיכר שילמד אותו. האיכר הוקסם ממראות השדות הירוקים ומהפריחה היפה, אך למרבה הפתעתו, לקח האיכר מחרישה והפך את כל האדמה. יצאת מדעתך, שאל האיכר, מקום כל כך יפה הפכת לשממה? התאזר בסבלנות, ענה לו האיכר. למחרת לקח שק גרגרים חיטים יפות והתחיל לפזר אותם באדמה, ושוב הזדעק האיכר, כאלו גרגרים יפים אתה מאבד? והאיכר לאחר זריקת הגרגרים ממשך לחרוש והגרגרים נטמנו באדמה מבלי יכולת להוציאם. לא עברו ימים רבים והשדה התחילה לפרוח, וכשהגיע האיכר לקצור, התפלא אותו אדם, איך אתה במו ידיך הורס את הכל? אח"כ דש את התבואה, לקח את הגרגרים וטחן אותם, ניפה את הקמח בכברה ושפך עליו מים עד שנעשה בצק, ואותו אדם מסתכל ולומש בו עיניים זועמות, וכי אין די להתעללות של האיכר בגרגרי החיטה, והאיכר צוחק בליבו. והאורח רואה שעדיין לא תמו ייסוריה של העיסה, האיכר התחיל לחבוט בעיסה עד שעשה ממנה צורה זורקה לתנור. פה כבר לא יכל האיכר להתאפק והתחיל לבכות - אתה שורף במו ידיך דבר שטרחת בו כל כך הרבה זמן. אמר לו האיכר, תחכה פה שעה ותראה מה התוצאה של "אותה שריפה". סיים הגאון ר' אלחנן הי"ד, גם אנו משולים לאותו אורח נבער מדעת שמתבונן בעבודת האיכר, שהוא הקב"ה בעולם. אנו רואים שכל השנים דשו בנו, חרשו עלינו חורשים, הפליאו בנו את מכותיהם ואנו קיבלנו את כל זה באהבה, כי ידענו שזה בא מהקב"ה והכל כדי לזכך ולטהר אותנו. כאשר ייסר איש את בנו. ועכשיו הגיע הזמן להשליכנו לאש יוקדת, אבל זהו הסימן שהגיע זמן גאולתנו וקרובה ישועתנו לבוא.

רואים עד כמה הקב"ה צופה ומביט עד סוף כל הדורות הן על התוצאות של עובדי עבירה והן על הצלתם של ישראל בכל הדורות.

"הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו" (י"א - י)

זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו. [רש"י]

שואל הרב מבריסק, הרי רצונו של הקב"ה שתתבטל מזימתם לבניית המגדל, אם כן למה לא הספיק שאחד לא יבין את חבירו מדוע היה צריך גם שיבינו

הבנה מוטעית, עד כדי שהאחד יהרוג את חברו. ומתריך, המרידה שלהם היתה כל כך חזקה, שאם היו נענשים רק שלא יבינו אחד את השני, הם כן היו מצליחים. היה צריך משהו יותר חזק, שיבינו הבנה מוטעית, וגם זה לא עזר והיו צריכים יותר חזק. "ויפץ ה' אותם משם", ורק אז "ויחדלו לבנות העיר". זה כוחה של רשעות ותקפו של מרד. ודבר זה מצאנו אצל אנשי סדום, שאחרי שהמלאך היכה אותם בסנוורים, היו צריכים להתפזר, ובכל זאת כתוב "וילאו למצוא הפתח", שאפילו אחרי כל זה, התאמצו ביותר עם הסנוורים למצוא את הפתח. ללמדך מה עז רצונו של יצר הרע.

עוד תירץ הרב מבריסק זצ"ל, אם ראית שני בני אדם מאוחדים בדעה, דע לך, כי אף אחד לא יצליח לעצור בעדם וכל מכשול לא יעצור אותם, כי כח האחדות שבהם גובר על כל המכשולים. [ואנו רואים את זה במציאות - לאחר השואה, נישאו בני זוג שבאו מרקע שונה ובפער גילאים ולפעמים אף לא הבינו היטב האחד את שפת חברו, אבל הרצון להשתקם ולבנות בית ולהחיות את המשכיות העם היהודי, הערים על כל המכשולים] וממשיך הרב, שבגלל כח האחדות, גם אם אף אחד לא היה מבין את שפת השני, בסוף היו מוצאים "שפה משותפת", ובכח זה הם היו בונים את העיר, לכן היו צריכים שהאחדות ביניהם תיגמר על ידי זה שזה עומד ופוצע את מוחו.

"ויחי עבר ארבע ושלשים שנה ויולד את פלג ויחי עבר אחרי הולידו את פלג" (י"א - ט"ז - י"ז)

שואל רבי אהרון כהן ראש ישיבת חברון, בשתי הדורות שקדמוהו, ארכפושד בן שם ושלח בנו, אומרת התורה "וארפכשד חי" "ושלח חי", ומכאן ואילך הוא פותח תמיד הפוך "ויחי עבר" "ויחי פלג", מדוע? ומתריך, כיון שעבר היה קשור לסבו, ויחד הנהיגו את הישיבה הנקראת על שמו "בית מדרש שם ועבר". היה נכדו שם חשוב כבנו, וכמי שדומה לו בגדולתו, לכן הבליעה התורה את הדורות ביניהם בלשון "וארפכשד חי" "ושלח חי", שמובנו כאילו רק דרך אגב הוא מזכירם, כדי להשמיענו, שהם לא היו נחשבים בפני עצמם, אלא כאמצעי בלבד להבאת עבר לעולם ולקשרו אל שם, אביהם הזקן.

"ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם" (י"א - ג"ז)

המשנה באבות [ה' - ג] אומרת, עשרה דורות מנח עד אברהם, להודיע כמה ארך אפיים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם. שואל הגרי"ל בלוך, וכי משוא פנים יש בדין? אם מגיע לאברהם אבינו שכר, ניחא, אבל לקבל שכר כולם מדוע? ומתריך, פה רואים מה גורם השפעת החטא, שכשאדם חוטא, אין השפעת חטאו רק לעצמו, אלא על כל העולם, שהרי הוא מרעיל את האווירה. ולכן, בכל עשרת הדורות הללו, האווירה היתה כל כך מזוהמת, זה גרם שלאברהם אבינו היה יותר קשה להפיץ את האמת בעולם, וניסיונותיו היו קשים ביותר, ולכן מובן מדוע קיבל שכר כולם.

"וימת הרן על פני תרח אביו בארץ הולדתו באור כשדים" (י"א - כ"ה)

שקבל תרח על אברהם בנו לפני נמרוד על שכיתת את צלמו והשליכו לכבשן האש, וזהו אור כשדים. [רש"י]

שואל השל"ה [פרשת תצוה], "למה לא כתבה התורה את קידוש השם שמסר אברהם אבינו את עצמו באור כשדים, כמו שכתוב קידוש השם אצל דניאל [דניאל ג.]. ומבאר, התורה לא רצתה לכתוב מעשה אברהם אבינו, שלא ילמדו ממנו הדורות אחריו לעשות כמעשהו, שהלך בבחירתו וכתת כל הצלמים, כי מי הכריחו לזה. ומה שעשה אברהם אבינו היה הוראת שעה, כי הדור היה צריך לכך, ולכן התורה לא כתבה זאת כדי שלא ילמדו הדורות הבאים", אבל דניאל היה מוכרח לקדש השם ולכן דבר זה הוזכר בכתובים.

עוד יש שואלים, מה המעלה של אברהם בניסיון של אור כשדים, הרי הרבה יהודים בכל הדורות מסרו את נפשם על קידוש ה'. אומרים בשם רבי ישראל יצחק קאליש מוורקא, ניסיונו של אברהם אבינו היה בזה שהיה יחידי בעולם, ובא אליו השטן, איך אתה רשאי לסכן את עצמך - מי ימשיך את שרשרת הדורות, ומי יזכיר שם שמים בעולם? מוטב שתיכנע לנמרוד, תשתחוה למראית עין ותישאר בחיים ואח"כ תפיין את שם ה' בעולם. ועל זה ענה לו אברהם, לזה ידאג הקב"ה ועלי לקיים את המצווה של יהרג ואל יעבור. מצווה הבאה לידי אקיימנה.

ותירין, האדם נודע בין הבריות באחד משלוש סיבות: א. יחוס עצמו - שהוא ידוע כאיש מפורסם ומצוין, ששמו נודע בשערים, אז כשמזכירין את שמו - הכל יודעין מי הוא. ב. יחוס אבותיו - מי שהוא עצמו אינו מפורסם, אך אבותיו - דהיינו אביו או אבי אביו המה היו מפורסמים ואנשי שם, או הוא נודע בשם אבותיו, כשאומרים שהוא בן פלוני או נכד אלמוני, הכל יודעים מי הוא. ג. יחוס בנו - מי שהוא אינו מפורסם ואף אבותיו לא היו מפורסמים, אך יש לו בן שהוא גדול ומפורסם, אז גם הוא עצמו נודע בשערים בזכות בנו, כשאומרים שהוא אביו של פלוני הידוע. כמו כן לענייננו, כשמזכיר את שרי - אין צריך לכתוב שהיא בת הרן, מפני שהיא עצמה היתה נודעת בשמה, שהרי היא היתה נביאה, כדפירש רש"י בפסוק 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה' [בראשית כ"א - י"ב] - 'לקול רוח הקודש שבה'. אבל כשמזכיר את מלכה אחותה, לא ידענו מי היא, לזאת כתב שהיא בת הרן, אך מהו הייחוס של הרן ומאין נודע שמו? לזאת הוסיף 'הוא אבי מלכה ואבי יסכה' שהיא שרי, שהיתה סוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביופיה, ולזאת היה נודע שמו של הרן, עבור בתו שרי.

"ויקה אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה" (י"א - כ"ט)

זו שרה, על שם שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביפיה. [רש"י] יש מקום לתמוה על התייחסות השם יסכה לכך "שהכל סוכין ביפיה", דלכאורה מה שבח הוא זה לאחת מהאימהות הקדושות, שבגיננו ישתנה שמה. בשלמא הטעם הראשון שסוכה היתה ברוח הקודש - שבח גדול הוא, שהיא נמנתה בין שבע נביאות שקמו לישראל [שם], אך יופי - איזה שבח הוא זה, ועוד, לכאורה נראה שיש קשר בין שני הטעמים והאזנה תליא. מהו הקשר? ביאור נפלא בזה כתב רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, בספר "חכמת חיים": יש להקדים מה שנאמר אצל לאה [בראשית כ"ט - י"ז]: "ועיני לאה רכות", ומפרש רש"י מהגמ' [בבא בתרא קכ"ג]: "רכות" - שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו, ובכתה שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן - הגדולה לגדול והקטנה לקטן, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה.

לכאורה יש דמיון בין הענין של לאה לזה של שרה. גם כאן אמרו הבריות: לתרח שני בנים, אברהם ונחור, ולהרן שתי בנות מלכה ושרי. הגדול, דהיינו אברהם יקח את מלכה, והקטן נחור יקח את שרי. ואם שרי היתה מוטרדת ממה שאומרים הבריות, היתה צריכה לבכות כמו לאה, מה שהיה פוגע ביפיה. אבל מכיון ששרי היתה נביאה, והיא ראתה ברוח הקודש, שהיא עתידה ליפול בחלקו של אברהם, ולא של נחור. נשתמרו יופיין של עיניה, עד שהכל היו סוכין וצופים ביופיה (א.ה. והיופי תלוי בעיניים, וסמך לזה מהירושלמי בכתובות 'כלה שענינה יפות - כל גופה אין צריך בדיקה'), ומיושב יפה הקשר בין שני הטעמים על מה שנקראת יסכה.

"ויקה אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה" (י"א - כ"ט)

כתוב בגמרא [מגילה י"ד] שייסכה היא שרה, אם כן מדוע שינה הכתוב ואמר פעם אחת שרי ובאותו פסוק אמר שוב יסכה? מבאר ה"חתם סופר", פירוש

"ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן" (י"א - כ"ו)

בגמ' בבא בתרא [צ"א]. אמרינן שאמו של אברהם אבינו נקראה 'אמתלאי בת כרנבו' ואמו של המן הרשע נקראה 'אמתלאי בת עורבתי', והסימן לזכור את השמות הינו אברהם היה טהור, אמו נקראה כרנבו - 'כרים' לשון צאן שהם טהורים, אך המן שהיה טמא נקראה אמי על שם עורב, שהינו עוף טמא. בספר "פחד יצחק" [לר"י למפורטי ערך אברהם] כתב שם אמו דאברהם 'אמתלאי בת כרנבו', מצאתי בספר ישן, אימיה דאברהם, האומרה שלוש פעמים לפני השלטון, ימצא חן בעיניו. וכ"כ ב"עבודת הקודש" [להחיד"א כף אחת אות ט'] וז"ל: סגולה להולך לפני מלך או שר ומושל, יאמר טו"ב פעמים אמתלאי בת כרנבו קודם שיעמוד לפניו.

בספר "לפידי האש" [פרקי חיו של האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל עמוד קמ"ב] מובא סיפור מבעל המעשה רבי אליעזר שטייסל, ששרד את השואה, שסיפר שנלקח מקלויזנבורג ע"י ההונגרים לעבודת כפיה, באתי אל האדמו"ר מקלויזנבורג להיפרד ולבקש ברכה שאשאר בחיים, והרבי הורה לי בתורת סגולה שלושה דברים, שאזהר מאד בכיסוי הראש, ובנטילת ידיים, וללחוש בכל עת צרה את המלים "אימיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו, יבוא המלך והמן היום, אלקא דרבי מאיר ענני", וכה אמר לי בהושיטו את ידו לברכת פרידתנו: אם שלש אלה תעשה ישמרך אלקים ותינצל וכך הוה.

"ויקה אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה" (י"א - כ"ט)

הקשה רבי יצחק מוילנא זצ"ל בספרו "בית יצחק", מדוע לא כתב 'שם אשת אברם שרי בת הרן', כפי שכתב 'שם אשת נחור מלכה בת הרן', שהרי גם שרי היתה בתו של הרן? ועוד קשה, גם כשכבר הזכירה הכתוב - הוזכרה בשם התואר כפי שפירש רש"י: 'אבי יסכה - זו שרי, על שם שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביופיה'?

אברהם היה עיקר ביציאה זו ולכן כתוב "ויצאו איתם". וכמה מוסר השכל יש בדברים אלו, אברהם אבינו מלמד אותנו כאן מהו כיבוד הורים. אביו היה רשע מרושע, לא די שעבד עבודת אלילים, ועוד היה "מזכה הרבים" בחנות האלילים שלו, וגם מסר את בנו אברהם לידי נמרוד שהשליכו לכבשן האש על זה שניפץ את אליליו, ועם כל זה חלק לו בנו כבוד כראוי.

"וימת תרח בחרן" (י"א - ל"ב)

בחרן - הנו"ן הפוכה, לומר לך עד אברהם חרון אף של מקום. [רש"י] מדוע עד זמנו של אברהם היה חרון אף בעולם, מבאר בספר "ליקוטי יהודה" הביא בשם זקינו ה"אמרי אמת", כתוב במשנה [סנהדרין ק"א:א] "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים מן העולם - נסתלק חרון אף מן העולם, עיי"ש, ואברהם אבינו ע"ה היה הראשון שביטל עבודה זרה ולכן הוא סילק את החרון אף מן העולם, ועל ידי זה המשיך רחמים לכל העולם. וזהו דכתיב בעיר הנידחת אחר ביעור העבודה זרה [דברים י"ג - י"א] "ונתן לך רחמים וגו'" - שכאשר מסלקים את החרון אף, באים רחמים.

מלת יסכה אמרו בגמרא שם שסכתה ברוח הקודש. ויש לפרש גם 'שרי' ששרה ברוח הקודש, היינו בשיין ימנית מלשון ראייה (א. ה. משורש 'אשורנו ולא קרוב') יוצא א"כ ש'שרי' ו'יסכה' שניהם עוסקים על רוח הקודש, 'יסכה' בלשון הקודש ו'שרי' הוא בארמית, וקראו לה בלשון ארמי יסכה, ולכך אמר 'אבי יסכה', אבל כאשר יחס הכתוב אותה מי היתה, אז אומר בלשון הקודש 'שרי'.

"ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו ויצאו אתם" (י"א - ל"א)

ויצאו אתם - ויצאו תרח ואברהם, עם לוט ושרי. [רש"י]

לפי דברי רש"י הפסוק בא להגיד שתרח ואברהם היו עיקר המוציאים, ואילו לוט ושרי טפלים.

מקשה בספר "נחלת יעקב" - שבתחילת הפסוק כתוב "ויקח תרח את אברם", ומשתמע מכך שרק תרח הוציא, ומדוע בסוף הפסוק כתוב "ויצאו אתם", שמשמע שגם אברהם היה מהמוציאים. ומתרץ שאע"פ שאברהם היה המוציא, הוא תלה את הכבוד באביו כאילו הוא היה המוציא לבדו. לכן בהתחלה כתוב "ויקח תרח", ובסוף הפסוק ביקשה התורה ללמדנו שגם

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש

לשלוח בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com